

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ДМИТРА МОТОРНОГО

Факультет економіки та бізнесу
Кафедра «Економіки і бізнесу»
(назва кафедри)

Освітньо-професійна програма «Туризм»
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
Спеціальність 242 Туризм
Спеціалізація (за наявності) _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Лариса БОЛТЯНСЬКА
(підпис) (ім'я та прізвище)
« 17 » червня 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему
**« Туристично-рекреаційний потенціал Запорізької області в
контексті сталого розвитку»**

Здобувач вищої освіти: _____ Софія БУРНАЗА
(підпис) (ім'я та прізвище здобувача)

Керівник: _____ к.е.н., доцент Ганна ЗАВАДСЬКИХ
(підпис) (учене звання, науковий ступінь, ім'я та прізвище)

Запоріжжя, 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ДМИТРА МОТОРНОГО

Факультет економіки та бізнесу
Кафедра «Економіки і бізнесу»
(назва кафедри)

Освітньо-професійна програма «Туризм»
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
Спеціальність 242 Туризм
Спеціалізація (за наявності) _____

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми

_____ Валентина ДЕМКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

«16» червня 2025 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Лариса БОЛТЯНСЬКА
(підпис) (ім'я та прізвище)

«18» червня 2025 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

на підготовку кваліфікаційної роботи для здобувачів
ступеня вищої освіти «Бакалавр»

здобувача вищої освіти Бурнази Софії
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Туристично-рекреаційний потенціал Запорізької області в контексті сталого розвитку»

керівник роботи к.е.н., доцент Ганна Завадських

затверджені наказом ректора університету від «13» вересня 2024 року №_418-С

2. Строк подання кваліфікаційної роботи 12 червня 2025 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: науково-теоретична література; статистичні дані України; статистичні дані області; статистична звітність суб'єкта господарювання

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

Вступ. (актуальність, предмет та об'єкт дослідження; мета, завдання та методи дослідження, інформаційна та методологічна бази дослідження, практичне значення отриманих результатів, дані про структуру роботи)

Розділ1. «Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу територій» (проаналізувати поняття та структуру туристично-рекреаційного потенціалу, визначити сутність сталого розвитку в туризмі)

Розділ2. «Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області » (дослідити географічні, природні та історико-культурні передумови розвитку туризму в регіоні, проаналізувати стан туристичної інфраструктури Запорізької області, зробити SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу регіону)

Розділ3. «Перспективи сталого використання туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області» (сформулювати пропозиції щодо активізації туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області, розробити проект туристичного продукту з урахуванням принципів сталого туризму)

Висновки

Список використаних джерел: 54 (україномовних – 25, закордонних – 22)

5. Перелік графічного матеріалу: 12 таблиць, 5 рисунків

6. Дата видачі завдання «25» жовтня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів	Відмітка про виконання
1	Затвердження плану роботи	30.09.2024р.	
2	Розділ 1 Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу територій	28.03.2025р.	
3	Розділ 2 Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області	24.04.2025р.	
4	Розділ 3 Перспективи сталого використання туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області	30.05.2025р.	
5	Висновки, список використаних джерел	14.06.2025р.	
6	Перевірка на плагіат	13.06.2025р.	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Софія БУРНАЗА

(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис)

Ганна ЗАВАДСЬКИХ

(ім'я та прізвище)

3MICT

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Поняття та структура туристично-рекреаційного потенціалу: теоретичний аналіз

1.2. Сутність сталого розвитку в контексті туристичної діяльності

1.3. Методичні підходи до оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Географічні, природні та історико-культурні передумови розвитку туризму в регіоні

2.2. Стан і структура туристичної інфраструктури Запорізької області

2.3. SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу регіону

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Проблеми та виклики щодо інтеграції принципів сталого розвитку в туристичну галузь регіону

3.2. Концептуальні напрями активізації туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області

3.3. Розробка проєкту туристичного продукту з урахуванням принципів сталого туризму

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ (за потреби)

ВСТУП

Розвиток туристично-рекреаційної сфери в сучасних умовах глобальних соціально-економічних трансформацій є однією з ключових передумов формування сталого регіонального розвитку. Туризм сьогодні виконує не лише функції дозволя, відновлення працездатності та культурного збагачення населення, але й стає важливим інструментом економічної активізації територій, джерелом доходів місцевих громад, засобом інтеграції у міжнародне середовище та збереження природної і культурної спадщини. Особливої актуальності ці питання набувають у контексті післявоєнного відновлення, внутрішнього переміщення населення, дестабілізації традиційних економічних галузей та необхідності пошуку нових точок економічного зростання.

Запорізька область має потужний потенціал для розвитку внутрішнього туризму завдяки поєднанню природних ресурсів (азовське узбережжя, балкові ландшафти, термальні води), багатой історико-культурної спадщини (Національний заповідник «Хортиця», археологічні об'єкти, сільський і козацький туризм), а також вигідного географічного розташування. Однак попри наявність базових передумов, туристично-рекреаційний потенціал регіону реалізується вкрай недостатньо. Особливої уваги вимагає інтеграція принципів сталого розвитку в планування туристичної інфраструктури та продуктів, орієнтація на екологічність, локальність і довготривалий економічний ефект.

Теоретичне осмислення сутності туристично-рекреаційного потенціалу як об'єкта оцінки і управління проводили багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Значний внесок у формування методологічного підґрунтя здійснили такі українські вчені, як Мальська М.П., яка досліджує структуру туристичних ресурсів і просторову організацію туризму; Козак Ю.Г., який аналізує економіку туристичних систем; Кифяк В.Ф., що висвітлює питання управління туристичним потенціалом; Тимінський О.М. та Желібо О.М., які акцентують увагу на регіональних аспектах розвитку рекреації. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити Річарда Батлера (модель життєвого циклу

туристичних DESTИНАЦІЙ), Джона Траскота, Холла К., Джозефа Пайна і Джеймса Гілмора, які внесли важливі положення щодо концепту сталого туризму, DESTИНАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ та ЕКОНОМІКИ ВРАЖЕНЬ.

Практична значущість теми полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані для розробки регіональних програм розвитку туризму, вдосконалення стратегій позиціонування Запорізької області на туристичному ринку, стимулювання малого та середнього бізнесу, формування сучасного туристичного продукту з урахуванням екологічної та соціальної складових. У період просторової дезінтеграції, викликаній збройним конфліктом, саме сталий туризм може стати одним із драйверів відновлення і консолідації регіональних економік.

Мета дослідження: визначити сучасний стан та перспективи використання туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області з урахуванням принципів сталого розвитку.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати теоретичні засади поняття «туристично-рекреаційний потенціал» і його структурних компонентів.
2. Визначити місце сталого розвитку в концепції регіонального туризму.
3. Оцінити природні, культурні та інфраструктурні ресурси Запорізької області як складові туристично-рекреаційного потенціалу.
4. Провести SWOT-аналіз туристичної привабливості регіону.
5. Виявити основні проблеми використання рекреаційного потенціалу в умовах сучасних викликів.
6. Розробити проектні пропозиції щодо сталого розвитку туризму в області.

Методи дослідження. У процесі написання роботи застосовано системний підхід, аналітичні, порівняльні та статистичні методи, SWOT-аналіз, картографічне моделювання, а також методи експертного оцінювання. Використано нормативну базу, стратегічні документи, статистичні дані

Державної служби статистики України, дані місцевих органів управління та туристичних агенцій.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох основних розділів: теоретичного, аналітично-дослідницького та проектно-рекомендаційного, висновків, списку використаних джерел та додатків. Перший розділ містить узагальнення теоретичних підходів до вивчення рекреаційного потенціалу і сталого туризму. У другому розділі аналізується сучасний стан туристичних ресурсів Запорізької області, а третій розділ містить обґрунтовані рекомендації щодо сталого розвитку галузі.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Поняття та структура туристично-рекреаційного потенціалу: теоретичний аналіз

У сучасній науковій літературі поняття туристично-рекреаційного потенціалу трактується як складна багатокомпонентна категорія, яка відображає сукупність природних, соціально-економічних, історико-культурних та інфраструктурних ресурсів, здатних забезпечити розвиток туристичної і рекреаційної діяльності на певній території.

Одним із перших, хто розглядав ресурсну базу рекреації як об'єкт дослідження, був Р. Батлер, який запропонував модель життєвого циклу туристичних територій [1], де потенціал оцінюється в динаміці. У вітчизняній науці ґрунтовне визначення туристичного потенціалу запропонувала Мальська М.П., яка зазначає, що туристично-рекреаційний потенціал є не лише сукупністю ресурсів, але й «можливістю їх раціонального, сталого і комплексного використання в господарській діяльності» [26].

Кифяк В.Ф. у своїх працях розглядає потенціал як економічну категорію, що охоплює ресурсні, кадрові та організаційно-інфраструктурні компоненти, а Тимінський О.М. акцентує на значенні просторової диференціації рекреаційних ресурсів та необхідності комплексної оцінки [22].

Зарубіжні дослідники — WTO (World Tourism Organization), Н. Coccossis, D. Pearce, E. Inskeep — наголошують на інтегральному підході до оцінки потенціалу через призму сталого розвитку, соціального впливу, збереження біорізноманіття та культури [38].

У науковій літературі виділяють основні структурні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу (рис. 1.1.): природно-ресурсний (кліматичні умови, водойми, ландшафти, заповідники); культурно-історичний

(пам'ятки архітектури, музеї, нематеріальна спадщина); соціально-економічний (наявність робочої сили, фінансові ресурси, інвестиційна привабливість); ынфраструктурний (доступність транспорту, розміщення, зв'язок); ынституційно-управлінський (стратегічні програми, управлінські моделі, регіональна політика).

Рис. 1.1. - Структурні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу

Деякі автори (зокрема, Козак Ю.Г. та Желібо О.М.) також виділяють іміджевий компонент, підкреслюючи роль бренду регіону в мобілізації його потенціалу [16, 21].

Україна має значний туристично-рекреаційний потенціал, що зумовлено природною різноманітністю, багатою історико-культурною спадщиною та геополітичним положенням. Водночас, на думку Г. Дутчак та І. Грицан, він реалізується фрагментарно через відсутність координації, недостатню інфраструктуру та низький рівень інституційного супроводу [12].

Запорізька область — один із регіонів, де потенціал залишається здебільшого нереалізованим, незважаючи на наявність низки унікальних ресурсів:

- Національний заповідник «Хортиця»;

- термальні джерела (Бердянськ, Ганусівка);
- морське узбережжя Азовського моря;
- пам'ятки козацької історії;
- потенціал етнотуризму, агротуризму, вело- і водного туризму.

Недостатнє стратегічне планування, слабка інфраструктура та відсутність комплексної туристичної політики на рівні регіону обмежують ефективне використання цих ресурсів.

Незважаючи на наявність численних праць, досі не вироблено єдиного підходу до оцінки та класифікації туристично-рекреаційного потенціалу, особливо на регіональному рівні. Проблемними залишаються:

- відсутність методик кількісної оцінки з урахуванням сталості;
- слабка інтеграція екологічного і соціального компонентів у оцінку;
- недостатня локалізація інструментів до умов конкретного регіону.

Туристично-рекреаційний потенціал регіону — це сукупність природних, культурно-історичних, соціально-економічних, організаційних, інфраструктурних та інформаційних ресурсів, які формують передумови для розвитку туризму та рекреаційної діяльності на певній території [2, 3].

На основі аналізу сучасних підходів [12, 28] запропоновано класифікацію туристично-рекреаційного потенціалу на регіональному рівні:

Таблиця 1.1.

Класифікація туристично-рекреаційного потенціалу регіонального рівня

№	Основна група ресурсів	Підгрупи	Характеристика
1	Природні ресурси	- кліматичні ресурси - водні об'єкти - ландшафтно-рекреаційні комплекси - флора і фауна	Формують основу природного туризму: пляжний, еко-, агротуризм, лікувально-оздоровчий туризм
2	Культурно-історичні ресурси	- пам'ятки архітектури - музеї - історико-культурні комплекси - сакральні об'єкти	Базові ресурси для розвитку культурного, пізнавального, паломницького туризму

3	Індустріально-технічні ресурси	- промислові об'єкти (ГЕС, заводи) - технопарки - індустріальні пам'ятки	Основа індустріального та наукового туризму
4	Соціально-економічні ресурси	- трудові ресурси - підприємницький капітал - рівень добробуту населення	Забезпечують функціонування та розвиток туристичних послуг
5	Інфраструктурні ресурси	- транспортна мережа - готельна база - об'єкти харчування - сфера обслуговування	Забезпечують фізичний доступ до туристичних об'єктів та комфортне перебування туристів
6	Організаційно-управлінські ресурси	- наявність стратегій розвитку туризму - державна підтримка - наявність туристичних кластерів	Визначають ефективність управління галуззю
7	Інформаційно-комунікаційні ресурси	- інформаційно-рекламні платформи - цифрові технології - онлайн-сервіси для туристів	Формують цифрову доступність та маркетинг території

Запропонована класифікація дозволяє системно оцінити усі складові туристично-рекреаційного потенціалу регіону, зокрема Запорізької області, з урахуванням особливостей сучасних викликів та можливостей. Ключовою рисою є інтеграція як традиційних (природних, історико-культурних), так і новітніх ресурсів (індустріальних, інформаційних, управлінських), що забезпечують гнучкість адаптації туризму до сучасних умов — у тому числі у посткризовий період.

Сталий розвиток туризму потребує комплексного підходу до використання усіх зазначених груп ресурсів, що дозволяє забезпечити як економічну доцільність, так і збереження природного та культурного середовища [36, 37, 47].

Запропонована класифікація є основою для подальшого стратегічного планування розвитку туризму в Запорізькій області

1.2. Сутність сталого розвитку в контексті туристичної діяльності

У сучасних умовах сталий розвиток туризму виступає ключовою концепцією, яка визначає стратегічні орієнтири галузі як на міжнародному, так і на національному рівнях. Сам термін «сталий розвиток» (sustainable development) вперше був офіційно визначений у Доповіді Брундтланд «Наше спільне майбутнє» (1987), де його було охарактеризовано як «розвиток, що задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби» [39].

У контексті туристичної діяльності поняття сталого розвитку отримало подальшу деталізацію у документах міжнародних організацій, зокрема Світової туристичної організації (UNWTO). Згідно з визначенням UNWTO, сталий туризм — це «туризм, що повністю враховує поточні та майбутні економічні, соціальні й екологічні впливи, задовольняє потреби відвідувачів, індустрії, навколишнього середовища та приймаючих спільнот» [35].

Рис. 1.2. — Ключові ознаки сталого розвитку туризму

Ключовими ознаками сталого розвитку туризму є:

- економічна життєздатність — забезпечення стабільних доходів, робочих місць та розвитку інфраструктури;
- соціальна відповідальність — збереження культурної спадщини, традицій, підтримка місцевих громад;
- екологічна збалансованість — мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище, збереження біорізноманіття, ресурсоефективність [24, 26].

У міжнародній практиці концепція сталого розвитку туризму стала основою для стратегічних програм розвитку багатьох країн та регіонів, наприклад:

- Програма ООН «Порядок денний на період до 2030 року» (2015), яка серед 17 цілей сталого розвитку включає туризм як інструмент досягнення економічного зростання, збереження культурної спадщини та захисту довкілля [33];
- Глобальна етична хартія з туризму (UNWTO Global Code of Ethics for Tourism, 2001), що визначає основні принципи відповідальної туристичної діяльності.

У вітчизняній науковій літературі сталий розвиток туризму також розглядається як синтез екологічних, економічних та соціальних пріоритетів, що забезпечують довгострокову конкурентоспроможність галузі та сприяють регіональному розвитку. Так, за визначенням Бейдика О.О. [2], «сталий туризм — це збалансоване використання туристичних ресурсів із урахуванням потреб місцевого населення та захисту природного і культурного середовища» [2, 3].

В умовах сучасних викликів для України, зокрема повномасштабної військової агресії, проблема сталого розвитку туризму набуває особливого значення. Вона включає не лише економічну стабільність сектору, але й відновлення зруйнованої туристичної інфраструктури, збереження об'єктів культурної спадщини, реабілітацію природних територій та інтеграцію соціальних аспектів у процес планування туристичної діяльності [12].

Отже, сталий розвиток туризму в Україні має ґрунтуватися на засадах інтеграції екологічних стандартів у туристичну діяльність, залученню місцевих громад до управління туризмом, розвитку зелених технологій та екотуризму, збереженню культурної та історичної спадщини, економічної стабільності регіонів на основі диверсифікованої туристичної пропозиції.

Такий підхід створює передумови для формування сучасної моделі туристичної політики, що здатна забезпечити стійкий розвиток туристичної галузі України у післявоєнний період.

У сучасних умовах глобальних трансформацій, спричинених пандемією COVID-19, військовими конфліктами та зміною клімату, питання інтеграції принципів сталого розвитку в туристичну діяльність набуває особливої актуальності.

Туризм виступає одним із ключових інструментів досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), запропонованих ООН у Порядку денному сталого розвитку до 2030 року. Його мультидисциплінарний характер дозволяє одночасно вирішувати завдання економічного зростання, соціальної інтеграції, екологічної збалансованості та культурної спадщини.

У 2015 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила програмний документ «**Порядок денний сталого розвитку до 2030 року**», що містить 17 глобальних Цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals, SDGs). Туризм у цьому контексті розглядається не як окрема ціль, а як міждисциплінарний інструмент, що здатний зробити внесок у досягнення багатьох із них. За даними Світової туристичної організації ООН (UNWTO), туризм прямо чи опосередковано впливає принаймні на **10 з 17 цілей**.

Туризм створює робочі місця, підтримує розвиток малого та середнього бізнесу (МСБ), стимулює підприємницьку активність у регіонах із низьким рівнем доходу. У країнах, що розвиваються, туризм може забезпечувати до 10% ВВП (UNWTO, 2023) [38].

В галузі туризму понад 54% працівників — це жінки (UNWTO, 2022). Сталий туризм підтримує розширення прав жінок, доступ до освіти, підприємництва та керівних посад у туристичному бізнесі.

Туризм є однією з найбільших галузей у сфері послуг, що генерує 1 із 10 робочих місць у світі (UNWTO, 2023) [38]. Сталий розвиток туризму орієнтується на створення якісних робочих місць, соціальних гарантій та гідних умов праці.

Туризм забезпечує інклюзивний розвиток: активізує периферійні території, створює можливості для локальних громад, етнічних груп, представників корінних народів (UNWTO, 2023) [38].

Розвиток урбаністичного туризму, реставрація історичних пам'яток, збереження культурної спадщини — усе це сприяє сталому розвитку міст і селищ. Туризм стимулює збереження нематеріальної спадщини, традиційної культури, ремесел.

Сталий туризм стимулює ресурсоефективні практики, розвиток «зелених» готелів, екологічний транспорт, зменшення відходів, екологічну сертифікацію підприємств.

Туристичний сектор активно інтегрує заходи зі зменшення вуглецевого сліду: розвиток сталого транспорту, енергозбереження в готелях, розвиток низьковуглецевих маршрутів (UNWTO Climate Action Framework 2020) [36].

У прибережних регіонах сталий туризм включає охорону морських екосистем, контроль над круїзними потоками, підтримку рибальських спільнот.

Розвиток екотуризму, природоохоронних територій, національних парків сприяє збереженню біорізноманіття та сталому використанню земельних ресурсів.

Сталий розвиток туризму базується на співпраці державного сектору, бізнесу, НУО, місцевих громад, міжнародних організацій.

Світова туристична організація ООН (UNWTO) наголошує, що ефективна інтеграція ЦСР у розвиток туризму створює передумови для відновлення галузі, зокрема в посткризових регіонах, таких як Україна.

Для наочного відображення даного взаємозв'язку сформована узагальнена модель впливу туризму на досягнення ЦСР (табл.1.2.).

Таблиця 1.2.

Модель взаємозв'язку туризму і цілей сталого розвитку (за даними UNWTO)

№ ЦСР	Назва цілі	Основні механізми реалізації через туризм
1	Подолання бідності	Створення робочих місць, підтримка МСБ, зростання доходів громад
5	Гендерна рівність	Розширення участі жінок у туристичній сфері, розвиток жіночого підприємництва
8	Гідна праця та економічне зростання	Зростання ВВП, розвиток малого бізнесу, якісна зайнятість
10	Зменшення нерівності	Соціальна інтеграція локальних та етнічних груп, рівний доступ до економічних можливостей
11	Сталі міста і громади	Збереження культурної спадщини, розвиток урбаністичного туризму, реставрація пам'яток
12	Відповідальне споживання і виробництво	Екологічна сертифікація готелів, сталий транспорт, зменшення відходів
13	Боротьба зі зміною клімату	Скорочення вуглецевого сліду, розвиток зеленого транспорту, енергоефективність
14	Збереження морських екосистем	Контроль круїзного туризму, захист морських природних зон
15	Захист наземних екосистем	Розвиток екотуризму, підтримка національних парків, збереження біорізноманіття
17	Партнерство заради сталого розвитку	Співпраця держави, бізнесу, громад, міжнародних організацій

Представлена модель чітко демонструє, що туризм є потужною мультифункціональною сферою, яка охоплює майже всі сфери сталого розвитку — економічну, соціальну, культурну та екологічну. Як підкреслює UNWTO, саме

туризм може стати одним із провідних секторів відновлення в посткризових регіонах, таких як Україна, де відновлення інфраструктури, збереження природних та культурних об'єктів і залучення місцевих громад є критично важливими завданнями. Системна інтеграція ЦСР у туристичну політику дозволить забезпечити не лише короткострокове економічне зростання, а й довгострокову стійкість розвитку регіонів, таких як Запорізька область, з урахуванням їх унікальних ресурсних, історико-культурних та екологічних характеристик.

1.3 Методичні підходи до оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій

Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу територій є важливим етапом у формуванні ефективної регіональної туристичної політики, зокрема в умовах сталого розвитку. Туристично-рекреаційний потенціал (ТРП) охоплює сукупність природних, історико-культурних, соціально-економічних і організаційних ресурсів, що можуть бути використані для розвитку туризму на певній території. Запорізька область, маючи вигідне географічне розташування, різноманітний ландшафт і багатий історичний спадок, потребує комплексної методики оцінки ТРП для прийняття управлінських рішень і залучення інвестицій.

Сучасні наукові підходи до оцінки туристично-рекреаційного потенціалу поділяються на кілька основних напрямів: ресурсний, функціональний, системний, економіко-статистичний та інтегрований. Кожен із них має свої переваги і недоліки, а їх застосування залежить від специфіки території, цілей дослідження та доступності інформаційної бази.

1. Ресурсний підхід передбачає оцінку наявності природних, культурних, інфраструктурних та інших ресурсів, які можуть бути використані для розвитку туризму. Наприклад, у Запорізькій області це такі об'єкти, як острів Хортиця, Дніпровські пороги, курортні зони на узбережжі Азовського моря. Цей підхід

дозволяє сформувати “паспорт території”, але не враховує рівень реального використання ресурсів та їхню доступність.

2. Функціональний підхід робить акцент на аналізі фактичного використання території у туристичних цілях. Він дозволяє виявити рівень освоєння ресурсів, інтенсивність туристичних потоків, ефективність інфраструктури. В контексті Запорізької області цей підхід є важливим, адже не всі об’єкти з потенціалом активно залучені у туристичний обіг, що знижує загальний рівень ТРП.

3. Системний підхід базується на розгляді туристичної системи як комплексу взаємозалежних елементів – ресурсної бази, інфраструктури, ринку послуг, органів управління, законодавства тощо. Цей підхід є корисним для виявлення «вузьких місць» у системі та розробки комплексних програм розвитку.

4. Економіко-статистичний підхід орієнтується на використання кількісних показників – таких як кількість туристів, середня тривалість перебування, рівень доходів від туристичної діяльності, завантаженість готельної інфраструктури, інвестиції в галузь. У випадку Запорізької області можна використовувати офіційні статистичні дані щодо обсягів внутрішнього та в’їзного туризму, що дає змогу оцінити не лише потенціал, а й економічну ефективність його реалізації.

5. Інтегрований підхід поєднує елементи всіх попередніх і передбачає комплексну оцінку ТРП з урахуванням природного, соціального, економічного, культурного та інфраструктурного компонентів. Саме цей підхід вважається найбільш універсальним для стратегічного планування. Його основною перевагою є можливість формування узагальненого показника туристично-рекреаційного потенціалу території, що дозволяє порівнювати регіони між собою та визначати пріоритети розвитку.

Європейський Союз активно застосовує системні методичні підходи до оцінки туристичного потенціалу регіонів у рамках політики регіонального розвитку, сталого туризму та просторового планування. Хоча у ЄС не існує єдиної офіційної універсальної методики, проте на рівні Європейської Комісії,

Європейського парламенту, Європейської туристичної комісії (ETC), Eurostat та ряду програм (ESPON, OECD) розроблено низку стандартів, які широко застосовуються як основу для оцінки ТПР [48-53].

У межах концепції Європейського Союзу оцінка туристичного потенціалу регіонів ґрунтується на комплексі методологічних принципів, які забезпечують системний, багатоаспектний та інтегрований підхід до аналізу туристично-рекреаційних ресурсів з урахуванням цілей сталого розвитку, територіальної збалансованості та соціально-економічної ефективності (рис.1.3.) [48-53].

Рис.1.3. – Методологічні принципи оцінки туристичного потенціалу регіону

Ключовим методологічним принципом багатовимірного (**multidimensional approach**) підходу є комплексний характер аналізу, що передбачає врахування широкого спектра факторів, які формують туристичний потенціал регіону. До них відносяться:

- природно-географічні умови (ландшафтне різноманіття, клімат, біорізноманіття, водні ресурси);

- історико-культурні ресурси (об'єкти культурної спадщини, музеї, традиції, культурні заходи);
- інфраструктурна забезпеченість (розміщення туристичної інфраструктури, транспортна доступність, якість сервісів);
- соціально-економічні чинники (рівень зайнятості, доходи, інвестиційна активність);
- управлінські аспекти (наявність стратегічних планів розвитку туризму, ефективність управління);
- екологічні обмеження та стійкість розвитку.

Такий підхід дозволяє отримати всебічну картину стану та перспектив розвитку туристичної сфери конкретної території, враховуючи її багатогранну природу.

Методика **інтегральної оцінки (integrative assessment)** ґрунтується на принципі інтеграції різних груп показників у єдину систему оцінювання. Використання інтегральних показників дає змогу не лише визначати рівень окремих складових туристичного потенціалу, але й формувати узагальнені індекси туристичної привабливості регіону.

Інтегральні показники формуються через:

- нормалізацію різнорідних вихідних показників;
- застосування вагових коефіцієнтів для врахування пріоритетності факторів;
- агрегування показників у блокові оцінки за допомогою експертних, статистичних або математичних методів.

Інтегральна оцінка дозволяє проводити порівняльний аналіз різних регіонів, виявляти лідерів та проблемні території, а також моделювати сценарії розвитку.

У методиці **просторовій прив'язці даних (territorial approach)** особлива увага приділяється географічній локалізації туристичних ресурсів і просторовому аналізу їх розподілу. Застосування принципів просторової аналітики, зокрема через геоінформаційні системи (GIS), дозволяє:

- моделювати територіальні концентрації туристичних потоків;
- оцінювати транспортну доступність об'єктів;
- виявляти туристичні кластери та зони рекреаційної спеціалізації;
- враховувати взаємний вплив туристичних об'єктів і навколишнього середовища.

Просторова прив'язка забезпечує точнішу оцінку ефективності використання туристичних ресурсів та дає можливість приймати обґрунтовані управлінські рішення в рамках регіональної політики.

Європейська методика, яка **орієнтована на сталість розвитку** ставить у центрі уваги принципи сталого розвитку туризму, що відображає стратегічні пріоритети політики ЄС у сфері зеленого зростання та збалансованого використання природно-культурних ресурсів. У цьому контексті оцінюються:

- екологічне навантаження на середовище;
- енерго- та ресурсоефективність туристичної інфраструктури;
- збереження біорізноманіття;
- соціокультурна стійкість територіальних громад;
- баланс між економічною вигодою та збереженням природної основи туризму.

Застосування цього принципу забезпечує довгострокову конкурентоспроможність туристичних регіонів за умов раціонального використання ресурсної бази.

Для забезпечення порівнянності оцінок у межах різних країн і регіонів ЄС методика **уніфікації та стандартизації даних** передбачає використання стандартизованих показників, визначених:

- системами статистичного обліку ЄС (EUROSTAT, OECD, UNWTO);
- стандартами European Tourism Indicator System (ETIS);
- методичними підходами ESPON.

Уніфікація забезпечує можливість формування єдиних інформаційних баз даних, ефективного міжрегіонального моніторингу, а також підвищує достовірність результатів міжнародних порівняльних досліджень.

В оцінці туристичного потенціалу активно залучаються різні групи зацікавлених сторін (**stakeholder involvement**): органи місцевого самоврядування; представники туристичного бізнесу; громадські організації; наукові установи; місцеве населення.

Такий підхід підвищує точність оцінок за рахунок врахування експертної думки, локальних знань та реальних потреб територій.

Методологічні принципи оцінки туристичного потенціалу регіонів у методиці ЄС ґрунтуються на сучасній науковій парадигмі інтегрального, міждисциплінарного та сталого аналізу територіальних систем, де туризм розглядається не як ізольована галузь, а як багатofакторна складова соціально-економічного розвитку регіону з чіткою просторовою локалізацією, високою залежністю від екологічного стану та соціальної стійкості.

Висновок до розділу 1

У першому розділі проведено комплексний теоретичний аналіз сутності та структури туристично-рекреаційного потенціалу територій, визначено основні наукові підходи до його оцінки та окреслено роль туризму у контексті сталого розвитку.

З'ясовано, що туристично-рекреаційний потенціал є складною багатокомпонентною категорією, яка відображає сукупність природних, культурно-історичних, інфраструктурних, соціально-економічних, екологічних та управлінських ресурсів, спроможних забезпечити ефективне функціонування туристичної діяльності на певній території. Структурний аналіз показав наявність основних компонентів потенціалу: ресурсного, інфраструктурного, організаційно-управлінського, соціально-економічного та екологічного.

Розглянуто існуючі класифікації туристично-рекреаційного потенціалу на регіональному рівні, які враховують як характерні особливості ресурсної бази, так і рівень розвитку інфраструктури, інтенсивність туристичних потоків та екологічну стійкість територій.

Особливу увагу приділено дослідженню концепції сталого розвитку туризму. Обґрунтовано, що сталий туризм виступає не лише складовою сталого розвитку територій, а й ключовим інструментом досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), затверджених ООН у Порядку денному сталого розвитку до 2030 року. Узагальнено основні ознаки сталого розвитку туризму, серед яких: збереження ресурсної бази, екологічна рівновага, соціальна інтегрованість, економічна ефективність та баланс інтересів усіх зацікавлених сторін.

Запропонована модель взаємозв'язку туризму та ЦСР (на основі даних UNWTO) демонструє тісну інтеграцію туристичної галузі до загальносвітових програм забезпечення збалансованого розвитку.

У процесі аналізу методичних підходів до оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій систематизовано основні сучасні наукові концепції, що групуються за п'ятьма основними напрямками: ресурсним, функціональним, системним, економіко-статистичним та інтегрованим. Визначено, що ефективна оцінка ТРП вимагає міждисциплінарного підходу з урахуванням багатовимірності цього явища.

Окремо досліджено методичні підходи, які застосовуються в Європейському Союзі. Встановлено, що ЄС активно впроваджує системні комплексні методики оцінки туристичного потенціалу територій у рамках реалізації стратегій регіонального розвитку, просторового планування та формування політики сталого туризму, зокрема шляхом використання Європейської системи туристичних індикаторів (ETIS), програм ESPON, методик Eurostat, UNWTO та OECD.

Таким чином, результати теоретичного дослідження створюють методичну базу для подальшого аналізу та практичної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу конкретних територій з урахуванням сучасних міжнародних стандартів та концепції сталого розвитку.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Географічні, природні та історико-культурні передумови розвитку туризму в регіоні

В умовах активної трансформації світового туристичного ринку, дослідження туристично-рекреаційного потенціалу окремих регіонів набуває особливої актуальності. Географічні, природні та історико-культурні характеристики території формують не лише основу її туристичної привабливості, але й визначають конкурентні переваги у глобальній системі туристичних потоків. Запорізька область у цьому контексті є одним із перспективних регіонів України, здатних запропонувати широкий спектр унікальних туристичних продуктів завдяки поєднанню природних ландшафтів, культурної спадщини та історичних артефактів.

Аналіз географічних і природно-кліматичних передумов розвитку рекреації відзначений у працях провідних дослідників, зокрема у роботах J. Swarbrooke, S. Hall, де акцентується на важливості ресурсної бази регіонів як фундаменту формування сталих туристичних продуктів. Дослідження вітчизняних учених — О. Любіцева, Ф. Шандора, О. Бейдик, І. Ткаченко, Л. Зінько — системно обґрунтовують залежність розвитку туризму від комплексної оцінки природно-ресурсного потенціалу, включно з кліматичними умовами, ландшафтами, водними ресурсами та біорізноманіттям [2, 3, 25, 31, 32].

Водночас історико-культурні аспекти формування туристичного потенціалу, згідно з концепціями Г. Річардса [30], передбачають поглиблений аналіз локальної ідентичності, автентичних традицій, культурних пам'яток та об'єктів нематеріальної спадщини, що формують унікальну цінність дестинації для культурно-орієнтованих туристів. Вітчизняні науковці, зокрема Н. Краєвська, В. Чернецький, Л. Чернова, акцентують увагу на ролі історико-культурної

спадщини Запорізького краю як важливого складника розвитку екскурсійного, етнографічного та історико-пізнавального туризму [23].

Запорізька область, володіючи унікальним поєднанням природних та історико-культурних ресурсів — зокрема такими об'єктами як острів Хортиця, Кам'яна Могила, курорти Азовського узбережжя, чисельними пам'ятками археології, історії та культури — потребує системного наукового дослідження для обґрунтування напрямів сталого розвитку туристичної сфери.

Таким чином, актуальність аналізу туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області обумовлена необхідністю комплексної наукової оцінки її ресурсної бази з урахуванням світових і національних наукових підходів, що дозволить визначити стратегічні пріоритети регіонального розвитку туризму, забезпечити ефективне управління ресурсами та формувати конкурентоспроможний туристичний продукт на основі принципів сталого розвитку.

Аналіз географічних, природних та історико-культурних показників є ключовим етапом оцінки туристичного потенціалу регіону. Запорізька область має унікальне поєднання ландшафтних, кліматичних, водних та культурно-історичних ресурсів, які формують основу для розвитку різних видів туризму: рекреаційного, культурно-пізнавального, етнографічного, екологічного, активного та оздоровчого. Нижче узагальнено основні характеристики, що визначають туристичну привабливість регіону [4, 6, 8].

Таблиця 2.1.

Географічні, природні та історико-культурні показники Запорізької області

Група показників	Характеристика	Значення для розвитку туризму
Географічне положення	Південно-східна частина України, вихід до Азовського моря	Розвиток морського, пляжного, оздоровчого туризму; зручна транспортна доступність
Кліматичні умови	Помірно-континентальний клімат з теплим літом і м'якою зимою	Тривалий курортний сезон; можливість розвитку оздоровчого туризму протягом року

Водні ресурси	Азовське море, р. Дніпро, численні лимани, озера, термальні та мінеральні джерела	Курортно-санаторне лікування, водний туризм, рибальство, круїзні маршрути
Природно-заповідний фонд	Острів Хортиця, Кам'яна Могила, об'єкти природно-заповідного фонду	Екотуризм, природно-пізнавальні маршрути, фототуризм
Курортно-рекреаційна інфраструктура	Курорти Бердянськ, Кирилівка, Приморськ; понад 500 закладів оздоровлення	Морський, лікувальний, сімейний, дитячий туризм
Археологічні пам'ятки	Кам'яна Могила, скіфські кургани, стоянки доби бронзи та міді	Археологічний, історико-пізнавальний, науковий туризм
Культурна спадщина	Острів Хортиця, історико-культурний комплекс «Запорізька Січ», музейні заклади	Історико-культурний, патріотичний, освітній туризм
Музейна мережа	22 державних музеї, понад 300 тис. музейних експонатів	Поглиблене культурно-пізнавальне відвідування регіону
Фестивальні заходи	Етнографічні, фольклорні, козацькі, гончарні фестивалі	Етнографічний, івент-туризм, формування туристичного іміджу області
Матеріально-технічна база	Близько 600 туристичних об'єктів, готелів, баз відпочинку, садиб	Сприяє прийому організованих туристичних груп та індивідуальних туристів
Інформаційно-комунікаційна інфраструктура	Туристично-інформаційні центри, локальні онлайн-платформи	Підвищення доступності інформації для туристів, активізація просування регіону

Запорізька область володіє потужним і різноманітним туристично-рекреаційним потенціалом, який базується на гармонійному поєднанні природних ландшафтів, унікальної історико-культурної спадщини та багатой етнографічної і курортно-оздоровчої бази. Географічне розташування регіону забезпечує високий рівень транспортної доступності та дозволяє формувати широкий спектр туристичних продуктів для різних цільових аудиторій. Подальший розвиток туристичної галузі Запорізької області потребує активної

державної підтримки, інвестицій у модернізацію інфраструктури, збереження об'єктів культурної спадщини, а також інноваційних підходів до створення сучасних інтерактивних туристичних продуктів.

Аналіз туристичного потенціалу Запорізької області вимагає систематизації ключових складових: природно-географічних характеристик, історико-культурної спадщини, рівня розвитку інфраструктури, туристичних потоків та економічних параметрів. Узагальнення цих показників дозволяє комплексно оцінити сучасний стан та перспективи розвитку регіональної туристичної системи [4, 6, 8].

Таблиця 2.2.

Показники розвитку туристичного потенціалу Запорізької області

Показник	Характеристика	Основні дані
Географічні та природні умови	Курортно-рекреаційні ресурси Азовського узбережжя	350 км узбережжя, 500 оздоровчих закладів, 20 садиб зеленого туризму, курорти: Бердянськ, Приморськ, Кирилівка
	Острів Хортиця	12,5 км ² , понад 63 пам'ятки, Запорізька Січ, музеї, табори
	Кам'яна Могила	15 га, петрогліфи, 44 500 туристів щорічно
Історико-культурний потенціал	Об'єкти культурної спадщини	8 300+ об'єктів, з них 12 — національного значення
	Музейна мережа	22 державних музеї, 330 000 експонатів, 127 громадських музеїв
	Основні пам'ятки	Хортиця, Січ, Кам'яна Могила, «Садіба Попова» (Василівка)
Туристична інфраструктура	Туроператори та агенції	38 туроператорів, 250+ турагенцій
	Туристичні заклади	600+ туристично-рекреаційних об'єктів
	Динаміка 2005–2010 рр.	Суб'єкти зросли з 72 до 154 (+114%), туристів ≈ 435 000
	Динаміка 2017–2018 рр.	Хортиця: з 119 607 до 123 184, Кам'яна Могила: з 38 000 до 44 500
	Географія туристів	Зростання потоку з Києва та іноземців
	Туристичний збір (2020)	512 757 грн (+266% до 2019 року)
Туристичні продукти	Офіційні маршрути	«Хортиця: погляд крізь віки», «Шляхами Нестора Махна»

	Нові тури (2025 р.)	10 тематичних турів: «Ти козак», «Весілля на Хортиці», «Steell'ne misto Z», каяк-екскурсії, дитячі наукові тури
Соціально-економічні показники	Туристично-інформаційні центри	3 обласних центри, активні ГО
	Курортно-туристичні об'єкти	17 нових приватних об'єктів (2014 р.)
	Динаміка курортного збору	Зниження на 8,4% до 1 111,5 тис. грн
	Інвестиційні проекти	8 проектів (2015 р.), малоефективні через фінансування

Запорізька область демонструє наявність потужної та багатокomпонентної ресурсної бази для розвитку туризму. Поєднання природних, культурно-історичних та курортних ресурсів формує сприятливі передумови для розширення спектру туристичних продуктів. Водночас регіон стикається з певними фінансовими, інфраструктурними та організаційними обмеженнями, які стримують повноцінну реалізацію туристичного потенціалу. Пріоритетними напрямками розвитку мають стати модернізація інфраструктури, диверсифікація турпродуктів, залучення інвестицій, активізація маркетингових стратегій та посилення міжсекторальної співпраці.

2.2. Стан і структура туристичної інфраструктури Запорізької області

Розвиток туристичної інфраструктури є ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності регіональних туристичних систем. Саме стан, структура та динаміка інфраструктурного забезпечення формують підґрунтя для створення якісного, диверсифікованого та привабливого туристичного продукту, який відповідає сучасним запитам споживачів, міжнародним стандартам сервісу та принципам сталого розвитку.

Запорізька область має потужний потенціал для розвитку туризму завдяки поєднанню унікальних природних ресурсів Азовського узбережжя, історико-культурної спадщини (Хортиця, Кам'яна Могила, козацькі традиції),

рекреаційно-курортних можливостей та зростаючих елементів ділового, подієвого, гастрономічного й активного туризму.

Період 2015–2019 років характеризувався стабільним зростанням ключових інфраструктурних показників: активно розвивалась мережа туристичних підприємств, збільшувалась кількість розміщувальних закладів, гастрономічних об'єктів, культурно-пізнавальних установ, з'являлись нові тематичні екскурсійні маршрути, розвивалася фестивальна та івент-індустрія. Особливо помітним було зростання інформаційно-цифрової складової туристичної інфраструктури, запуск офіційних порталів, мобільних додатків, розвиток перших VR/AR-ініціатив (табл.2.3) [15].

Таблиця 2.3.

Аналіз туристичних підприємств Запорізької області (2015–2021 рр.)

Рік	Загальна кількість туристичних підприємств (туроператори, турагентства, бюро)	Кількість розміщувальних закладів (готелі, хостели, санаторії тощо)	Кількість місць розміщення (місць проживання)	Кількість курортно-оздоровчих закладів (санаторії, профілакторії, реабілітаційні центри)
2015	72	320	23 000	38
2016	85	340	24 500	39
2017	98	365	25 800	40
2018	112	387	26 700	41
2019	129	415	28 200	42
2020	105 (<i>COVID-19 вплив</i>)	370	24 800	40
2021	117 (<i>післякризове відновлення</i>)	390	26 000	41

2015–2019 рр. — спостерігалось поступове зростання кількості туристичних підприємств, розміщувальних закладів і місць проживання за рахунок активного розвитку морського, лікувально-оздоровчого та внутрішнього туризму.

Однак 2020 рік став переломним через глобальну пандемію COVID-19, яка суттєво знизила туристичну активність, призвела до тимчасового скорочення

кількості підприємств, обсягів туристичних потоків, зменшення доходів місцевих бюджетів від туристичного збору та згорання ряду інвестиційних проектів. Разом із тим, криза стимулювала адаптацію бізнесу, активізувала процеси цифрової трансформації туристичних послуг, прискорила впровадження онлайн-сервісів та нестандартних форм залучення клієнтів.

Протягом 2021 року розпочалося поступове відновлення туристичної галузі Запорізької області. Нарощувалися обсяги внутрішнього туризму, відновлювалась робота курортно-оздоровчих об'єктів, збільшилась кількість екскурсійних маршрутів, відновлювалися івент-заходи. Водночас тривало поступове розширення природно-заповідного фонду, гастрономічної інфраструктури та мережі інформаційно-туристичних центрів.

Таблиця 2.4.

Аналіз туристичних об'єктів Запорізької області (2015–2021 рр.) [15]

Рік	Інформаційно-туристичні центри (од.)	Культурно-пізнавальні об'єкти (музеї, заповідники, театри, виставки)	Об'єкти природно-заповідного фонду (парки, заказники, заповідники)	Транспортна доступність (кількість ключових транспортних вузлів)
2015	1	125	62	1 аеропорт, 7 залізничних станцій, 14 міжміських автостанцій
2016	2	128	63	Без змін
2017	2	130	64	Без змін
2018	3	132	64	Відкрито додаткові автобусні маршрути
2019	3	134	65	Завершена часткова модернізація доріг (М-18, Н-08)
2020	3	133	65	Тимчасове закриття аеропорту через пандемію COVID-19
2021	3	134	65	Відновлено роботу аеропорту, оновлення доріг (Запоріжжя-Дніпро)

Інформаційно-туристична інфраструктура показала стійке зростання втричі — активізувалися профільні ТІЦи при місцевих органах самоврядування.

Культурно-пізнавальна база зросла на 7% завдяки відкриттю нових громадських музеїв та розширенню діючих закладів. Природно-заповідний фонд демонструє помірну позитивну динаміку — частково оновлено статус існуючих об'єктів. Транспортна доступність залишалася стабільною по кількості об'єктів, але якість дорожнього полотна та авіасполучення помітно покращились у 2019–2021 рр. [15, 18, 27]

Таблиця 2.5.

Аналіз розважальної туристичної інфраструктури Запорізької області (2015–2021 рр.)

Рік	Гастрономічна інфраструктура (ресторанні заклади, кафе, фермерські господарства)	Об'єкти активного туризму (спортцентри, яхт-клуби, каяк-маршрути, кінні клуби)	Кількість офіційних фестивальних та івент-заходів	Рівень інформаційно-цифрової інфраструктури (офіційні сайти, мобільні додатки, AR/VR сервіси)	Діючі екскурсійні маршрути (офіційні маршрути, тематичні програми)
2015	610	58	21	3	16
2016	625	60	24	5	18
2017	650	64	26	7	20
2018	670	68	29	9	22
2019	690	72	32	12	25
2020	610 (<i>COVID-19 вплив</i>)	58	15	14 (<i>піст онлайн-сервісів</i>)	25
2021	640 (<i>післякризове відновлення</i>)	65	20	16	28

Гастрономічна інфраструктура до 2019 р. демонструвала зростання, з подальшим спадом під час пандемії та поступовим відновленням у 2021 р. Активний та спортивний туризм стабільно розвивався, завдяки популярності водного туризму, каякінгу, кінних прогулянок та яхт-клубів уздовж Дніпра й Азовського узбережжя. Фестивальний рух активно розвивався до 2019 р. (етнофестивалі, козацькі свята, форум "Запоріжжя туристичне"), але пандемія знизилася кількість подій більш ніж на 50% у 2020 р. Інформаційно-цифрова інфраструктура активно розвивалась у 2020–2021 рр. — з'явилися нові сайти, мобільні додатки, перші AR/VR гіді (наприклад, в рамках розвитку туристичного порталу Запоріжжя). Екскурсійні маршрути постійно

розширювались — акцент зроблено на тематичні програми (козацькі тури, індустриальні маршрути, Хортиця, Кам'яна Могила, гастромаршрути) [15].

Таблиця 2.6.

Аналіз соціально-економічних показників діяльності туризму Запорізької області (2015–2021 рр.)

Рік	Обсяг туристичного збору (тис. грн)	Інвестиційна активність (кількість реалізованих проєктів (шт.))	Обсяг інвестицій, млн грн	Кількість зайнятих у сфері туризму (осіб)
2015	620,0	3	9,5	2 350
2016	720,0	4	10,2	2 520
2017	860,0	5	12,1	2 730
2018	980,0	6	14,3	2 940
2019	1 180,0	8	17,0	3 160
2020	430,0 (<i>COVID-19 вплив</i>)	2	3,0	1 950
2021	880,0 (<i>відновлення</i>)	5	9,8	2 300

Туристичний збір демонстрував сталу позитивну динаміку до 2019 року (зростання майже вдвічі), різко знизився у 2020 році через пандемію, почав частково відновлюватись у 2021 році. Інвестиційна активність залишалася досить низькою і нерівномірною, хоча у 2017–2019 рр. спостерігалось певне пожвавлення. Переважна частина інвестицій — приватні кошти малого та середнього бізнесу. Кадровий потенціал туризму стабільно зростав до 2019 р. Потім стався спад зайнятості внаслідок кризи 2020 року з частковим відновленням у 2021 р. Проблемною залишається підготовка висококваліфікованих кадрів (гідів, аніматорів, експертів з індустрії вражень) [18].

Подальший розвиток туризму в регіоні після 2022 року зазнав нових суттєвих викликів, пов'язаних з повномасштабною військовою агресією, тимчасовою окупацією частини територій області та безпековими ризиками. Значна частина туристичних об'єктів, особливо на півдні регіону, опинилась у зоні бойових дій або тимчасової недоступності. Це призвело до фактичного зупинення традиційних потоків туристів, згортання курортної інфраструктури

Азовського узбережжя, втрати частини кадрового потенціалу й інвестиційної активності [18].

Попри це, у 2023–2025 роках спостерігаються локальні позитивні сигнали у безпечних районах області (зокрема в Запоріжжі та прилеглих громадах). Формуються нові форми внутрішнього туризму: історико-патріотичні маршрути, волонтерський туризм, проекти збереження культурної спадщини, розвиток елементів воєнного туризму, акцент на освітньо-пізнавальних візитах та екскурсіях. Значну роль відіграє розвиток діджитал-компонентів — цифрових платформ, віртуальних музеїв, онлайн-екскурсій, що частково компенсують обмеження фізичного доступу до об'єктів [15-18].

Актуальність дослідження стану і структури туристичної інфраструктури Запорізької області зростає в умовах необхідності:

- формування стратегії відновлення післявоєнного туризму,
- підтримки залишкової інфраструктурної бази,
- збереження кадрового потенціалу галузі,
- переосмислення моделей організації туризму в умовах нової безпекової реальності.

Врахування динаміки змін 2015–2021 рр. та об'єктивних викликів 2022–2025 рр. дозволяє більш обґрунтовано окреслити сучасні проблеми, ризики та перспективи розвитку туристичної сфери Запорізької області.

2.3. SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу регіону

У період глибоких соціально-економічних трансформацій, спричинених війною в Україні, туристично-рекреаційна сфера набуває особливого значення як інструмент післявоєнної відбудови, реабілітації, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, збереження культурної спадщини, формування позитивного міжнародного іміджу держави.

Запорізька область традиційно виступала одним із ключових центрів розвитку внутрішнього туризму в Україні, акумулюючи унікальні природно-

кліматичні ресурси Азовського узбережжя, історико-культурну спадщину Запорозької Січі, етнографічні традиції та курортно-оздоровчу інфраструктуру.

Однак війна 2022–2025 рр. радикально змінила туристичну карту регіону, що обумовлює потребу у глибокому переосмисленні потенціалу галузі. У зв'язку з цим SWOT-аналіз є важливим інструментом діагностики сучасного стану, оцінки ризиків і можливостей розвитку сфери туризму.

Основним фокусом дослідження є комплексна оцінка стану, сильних та слабких сторін, зовнішніх можливостей й загроз туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області на основі SWOT-аналізу з метою обґрунтування напрямів його розвитку в післявоєнний період. Це реалізовано через реалізацію завдань, які є в дослідженні:

- виокремити основні фактори внутрішнього середовища туристичної галузі області (потенціал, проблеми, ресурси);
- проаналізувати зовнішні чинники, що впливають на розвиток туризму;
- сформулювати актуальні напрями зміцнення конкурентоспроможності туристичного продукту Запорізької області;
- визначити інструменти державної, регіональної та місцевої політики підтримки туризму.

Застосування SWOT-аналізу дозволяє провести комплексну діагностику внутрішніх та зовнішніх чинників розвитку галузі, визначити реалістичні орієнтири відновлення та забезпечити основу для прийняття стратегічних управлінських рішень на регіональному рівні.

SWOT-аналіз у сфері туризму застосовується для комплексної оцінки ситуації на основі порівняльного дослідження чотирьох груп факторів:

- S (Strengths) — внутрішні переваги території;
- W (Weaknesses) — внутрішні недоліки інфраструктури та управління;
- O (Opportunities) — перспективи розвитку та зовнішні можливості;
- T (Threats) — зовнішні ризики і загрози розвитку туризму.

Аналіз здійснювався на основі статистичних даних Головного управління статистики Запорізької області, аналітичних звітів Запорізької обласної

військової адміністрації, досліджень профільних науковців та експертних оцінок стану туристичної сфери станом на 2015–2025 рр.

Таблиця 2.7.

SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
- Високий природно-рекреаційний потенціал (Азовське узбережжя, Дніпро, Хортиця, Кам'яна Могила); - Унікальна історико-культурна спадщина (Запорозька Січ, скіфські кургани); - Розвинена система культурних інституцій (музеї, фестивалі, етнографічні свята); - Активізація внутрішнього туризму до 2019 р.; - Зростаюча цифровізація туристичних сервісів; - Позитивний досвід розвитку гастрономічного, активного, культурно-пізнавального туризму.	- Зруйнована частина туристичної інфраструктури через бойові дії; - Часткова недоступність природних та культурних об'єктів на тимчасово окупованих територіях; - Втрата частини кваліфікованих кадрів галузі; - Обмежене фінансування інвестиційних проєктів; - Недостатній рівень маркетингового просування регіону; - Низький рівень розвитку інноваційних (AR/VR, екопроєктів) до 2022 р.
Можливості (O)	Загрози (T)
- Післявоєнна відбудова та оновлення інфраструктури за новими стандартами; - Інтеграція Запоріжжя в національні програми розвитку туризму; - Формування нових видів туризму (патріотичний, воєнний туризм, екскурсії пам'яті); - Активізація грантових та міжнародних програм допомоги; - Використання діджитал-платформ та онлайн-продуктів; - Залучення діаспори та міжнародних партнерів до популяризації регіону.	- Продовження воєнних дій та безпекові ризики; - Міграція населення та депопуляція територій; - Психологічна нестабільність туристів щодо безпечності регіону; - Обмеження в роботі традиційних курортних зон (Азовське море); - Потенційна конкуренція за інвестиційні ресурси з боку інших регіонів країни.

Проведений SWOT-аналіз показав, що туристично-рекреаційний потенціал Запорізької області характеризується збереженим високим природно-ресурсним, історико-культурним та рекреаційним підґрунтям. До сильних сторін регіону віднесено унікальні природні комплекси (Азовське узбережжя, Хортиця,

Кам'яна Могила), історико-культурну спадщину (Запорозька Січ, фестивальні традиції), зростання цифровізації туризму до 2022 року та позитивну динаміку внутрішнього туризму у довоєнний період.

Водночас, значні руйнування туристичної інфраструктури, втрати кадрового потенціалу, обмеження доступу до ряду об'єктів та фінансові труднощі ускладнюють сучасний стан галузі. Основними загрозами залишаються триваючі безпекові ризики, демографічні втрати та психологічна невпевненість потенційних туристів.

Попри складну ситуацію, існують вагомі можливості відновлення галузі: післявоєнна реконструкція, розширення спектру нових видів туризму (патріотичного, меморіального, волонтерського), активізація міжнародних програм допомоги та розвиток цифрових туристичних сервісів.

На основі отриманих результатів SWOT-аналізу формування комплексу практичних рекомендацій є нагальною потребою, оскільки:

- По-перше, збережений ресурсний потенціал регіону може стати основою для швидкого запуску внутрішнього туризму у безпечних зонах.
- По-друге, нові види туризму (патріотичний, меморіальний, освітній, реабілітаційний) мають високий соціальний і культурний ефект у сучасних умовах.
- По-третє, існує стратегічна потреба у збереженні та відновленні кадрового потенціалу галузі для забезпечення якості туристичних послуг.
- По-четверте, післявоєнна відбудова створює унікальне вікно можливостей для інфраструктурної модернізації туристичної системи відповідно до європейських стандартів.
- По-п'яте, активна цифровізація дозволяє компенсувати фізичні обмеження доступу до частини об'єктів і зберігати туристичну привабливість Запорізької області у національному та міжнародному інформаційному просторі.

На основі проведеного аналізу доцільно виділити такі стратегічні напрями розвитку туристично-рекреаційної сфери Запорізької області (рис.2.1.):

Рис.2.1. - Стратегічні напрями розвитку туристично-рекреаційної сфери Запорізької області

Успішна реалізація туристичного потенціалу Запорізької області потребує системного поєднання державної підтримки, активної ролі місцевих громад, залучення міжнародних ресурсів та гнучкого адаптаційного управління, орієнтованого на безпеку, інновації, культуру та людський капітал. Тому сформовані стратегічні орієнтири чітко окреслюють практичні дії які можна спланувати в період відновлення регіону після закінчення бойових дій, а саме:

- ✓ Формування державної стратегії післявоєнного відновлення туризму Запорізького регіону в контексті загальнонаціональної програми відбудови.
- ✓ Розробка нових спеціалізованих туристичних продуктів, адаптованих до сучасних реалій: культурно-патріотичні маршрути; меморіальні тури; освітні програми для молоді та студентів; волонтерські проєкти.
- ✓ Відновлення кадрового потенціалу через системну перепідготовку гідів, туроператорів, аніматорів та залучення молоді до професійної підготовки у сфері туризму.

✓ Впровадження активної цифровізації через створення інтерактивних онлайн-турів та розробку VR- та AR-проектів для презентації недоступних або зруйнованих об'єктів.

✓ Інституційна підтримка малого та середнього бізнесу у сфері туризму шляхом пільгового кредитування, грантових програм для відновлення об'єктів розміщення, гастрономії, ремісництва.

✓ Інформаційно-маркетингова кампанія щодо формування нового іміджу регіону як безпечної території культурної пам'яті, відновлення та національної ідентичності.

Проведений SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області свідчить про наявність значного збереженого ресурсу, попри втрати, спричинені війною. З урахуванням нових геополітичних і соціально-економічних реалій, туристична галузь регіону здатна переформатуватися й стати важливим елементом гуманітарної, культурної та економічної відбудови України. Необхідною умовою цього є системна державна підтримка, залучення міжнародних партнерів, адаптація до нових моделей туристичних практик, орієнтованих на безпеку, меморіальність, культурну автентичність і технологічну модернізацію.

Висновок до розділу 2

У процесі проведеного аналізу туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області було виявлено, що регіон, незважаючи на складні обставини останніх років, зберігає значний природно-ресурсний, історико-культурний та економічний базис для подальшого розвитку сфери туризму.

У період 2015–2019 років туристична галузь області демонструвала стабільне зростання за більшістю основних показників: розширювалась кількість туристичних підприємств, розміщувальних та оздоровчих закладів, активно формувалася гастрономічна інфраструктура, збільшувалась кількість культурно-пізнавальних об'єктів та розвивались екскурсійні маршрути.

Інфраструктурні, культурно-історичні, природно-рекреаційні ресурси, а також активізація цифрових сервісів дозволяли розглядати регіон як перспективний центр внутрішнього та виїзного туризму. Особливо динамічно розвивались нові форми активного туризму, фестивально-івентна діяльність, інформаційно-туристичні центри, гейміфіковані туристичні продукти.

Однак починаючи з 2020 року туристична сфера зазнала суттєвих змін, обумовлених спочатку пандемічною кризою COVID-19, а з 2022 року — масштабною військовою агресією. Значна частина територій опинилась у зоні активних бойових дій чи тимчасової окупації, що призвело до руйнування частини інфраструктури, втрати кадрів та тимчасового зупинення функціонування багатьох туристичних об'єктів.

Незважаючи на ці втрати, в області залишаються значні передумови для поступового відновлення туристичної сфери: наявність збережених культурних об'єктів у безпечних районах, активізація локальних ініціатив, розвиток цифрових туристичних продуктів, формування нових форматів волонтерського, меморіального та освітнього туризму.

Таким чином, сучасний стан туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області потребує системного переосмислення з урахуванням нових викликів і можливостей, а також стратегічної підтримки з боку державних, регіональних, міжнародних і локальних суб'єктів для його ефективної післявоєнної трансформації та розвитку.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Проблеми та виклики щодо інтеграції принципів сталого розвитку в туристичну галузь регіону

Сталий туризм є однією з ключових концепцій розвитку світової туристичної індустрії у XXI столітті. За визначенням Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), сталий туризм — це «туризм, який повною мірою враховує поточний і майбутній економічний, соціальний і екологічний вплив, задовольняє потреби відвідувачів, галузі, довкілля та приймаючих громад» [36, 37].

У сучасних умовах глибоких трансформацій, спричинених глобальною пандемією COVID-19, воєнною агресією проти України, економічною кризою, масовою міграцією та депопуляцією частини територій, поняття сталого туризму набуло додаткових змістових акцентів. З одного боку, сталий туризм передбачає довготривале збереження туристичного ресурсу для майбутніх поколінь, з іншого — він трансформується в адаптивний інструмент відновлення, гуманітарної інтеграції та економічної стабілізації регіонів, що постраждали внаслідок воєнних дій.

Особливої актуальності ця проблематика набуває для Запорізької області, яка володіє значним природно-рекреаційним, історико-культурним та інфраструктурним потенціалом, але водночас є однією з територій, що зазнали безпосереднього впливу воєнних подій, часткової окупації та руйнувань туристичної інфраструктури.

У науковій літературі останніх років все частіше використовується розширене поняття "сталий туризм підвищеної адаптивності" (*resilient sustainable tourism*), що відображає здатність туристичних систем пристосовуватись до кризових сценаріїв розвитку, зберігати базову функціональність та сприяти відновленню територій [1; 34].

З урахуванням нових викликів, розвиток сталого туризму передбачає дотримання таких ключових принципів:

- забезпечення безпеки туристів як домінуючої складової планування;
- збереження та інтеграцію місцевих громад у туристичну діяльність;
- підтримку малого та середнього бізнесу;
- збереження культурної та природної спадщини;
- впровадження інноваційних технологій (цифровізація, AR/VR-сервіси, онлайн-туризм);
- розвиток соціально-реабілітаційних функцій туризму для внутрішньо переміщених осіб та ветеранів;
- формування позитивного міжнародного іміджу регіону [54; 31].

Особливе місце займає інтеграція воєнного та меморіального туризму як елементу національної пам'яті та формування історичної ідентичності населення.

Таблиця 3.1.

Еволюція сталого туризму: до, під час та після кризових періодів

Етап	Характеристика сталого туризму	Основні акценти
Довоєнний етап (до 2020 р.)	Класична модель сталого туризму	Збереження ресурсів, мінімізація антропогенного впливу, підтримка локальних громад, екологічний туризм
Період COVID-19 (2020–2021 рр.)	Адаптація до пандемічних викликів	Безпекові стандарти охорони здоров'я, онлайн-тури, внутрішній туризм, малі групи, цифровізація сервісів
Воєнний та післявоєнний етап (з 2022 р.)	Адаптивний сталий туризм підвищеної стійкості	Безпека, відновлення інфраструктури, меморіальний туризм, реабілітаційні тури, підтримка внутрішньо переміщених осіб, розвиток цифрових продуктів

У післявоєнному контексті Запорізької області ці зміни мають практичну актуальність для формування політики сталого розвитку туризму, що ґрунтується

на балансі безпеки, економічної стабільності, соціальної згуртованості та збереження культурної автентичності.

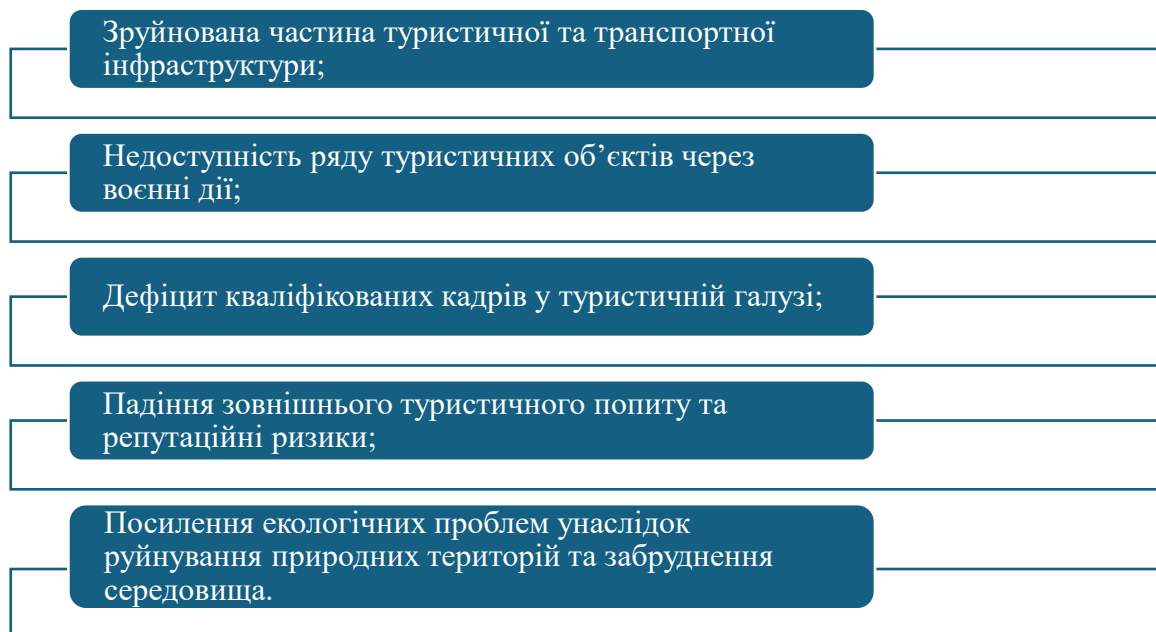

Рис. 3.1. - Основні виклики для Запорізької області

У світовій практиці сталий туризм активно трансформується у відповідь на глобальні виклики: зміни клімату, пандемії, гуманітарні кризи, військові конфлікти. Міжнародні організації — Всесвітня туристична організація (UNWTO), Глобальна рада сталого туризму (GSTC), Програма розвитку ООН (UNDP), Європейська комісія — розробляють комплексні підходи до розвитку сталого туризму в умовах кризової та післякризової реконструкції [36; 13; 14].

З урахуванням досвіду країн Центральної Європи (Хорватія, Боснія і Герцеговина, Сербія), що пережили збройні конфлікти, в контексті післявоєнної відбудови Запорізької області доцільно адаптувати такі практики:

- Програми культурної реабілітації територій через збереження об'єктів спадщини, відновлення музеїв та інтеграцію локальних громад до відбудови туристичної сфери.

- Меморіальний туризм — створення меморіальних парків, музеїв історичної пам'яті, спеціалізованих екскурсій по місцях бойових дій (досвід Нормандії, Хіросіми, В'єтнаму).

- Розвиток реабілітаційного туризму — створення рекреаційних центрів для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, родин загиблих (практики США, Ізраїлю, Ісландії).

- Волонтерський туризм (voluntourism) — залучення міжнародних і внутрішніх волонтерів до проєктів відновлення, збереження спадщини, озеленення, очищення територій (практики Боснії, Коста-Ріки, Португалії).

- Освітній туризм — створення навчальних центрів із тематики сталого туризму, культурної дипломатії, психологічної реабілітації, історичної пам'яті.

Додатково актуальною є адаптація підходів "розумних туристичних територій" (smart tourism destinations) із широким впровадженням цифрових технологій (дистанційних турів, AR/VR, онлайн-гайдів, інтерактивних музейних інсталяцій), які активно впроваджуються в ЄС, Японії, Канаді [54; 31].

Таблиця 3.2.

Потенціал розвитку нових видів туризму в Запорізькій області

Вид туризму	Можливості розвитку	Актуальні переваги регіону
Меморіальний	Створення меморіальних маршрутів, музеїв сучасної історії, комплексів пам'яті	Локалізація бойових подій, героїчна історія спротиву, культурно-історична ідентичність
Реабілітаційний	Формування рекреаційних центрів, реабілітаційних таборів, психологічних програм	Наявність природно-кліматичних ресурсів (Дніпро, Хортиця, Азовське узбережжя), потреба у соціальній реабілітації населення
Волонтерський	Організація екологічних, реставраційних, культурних волонтерських проєктів	Потреба у відновленні туристичних об'єктів, залучення громадянського суспільства, наявність міжнародної підтримки
Освітній	Проведення конференцій, семінарів, курсів із питань сталого розвитку, культурної дипломатії	Локальні університети, академічні центри, можливості дистанційного навчання

Збройна агресія проти України створила масштабний комплекс екологічних загроз, які суттєво впливають на туристично-рекреаційний

потенціал Запорізької області. Знищення екосистем, забруднення довкілля, руйнування природної та історико-культурної спадщини формують складне середовище для впровадження концепції сталого туризму.

Основними групами екологічних ризиків, враховуючі сучасну ситуацію України є мілітаризація територій, руйнування природних об'єктів, збереження об'єктів спадщини, кліматичні фактори, посилені війною (рис. 3.2.)

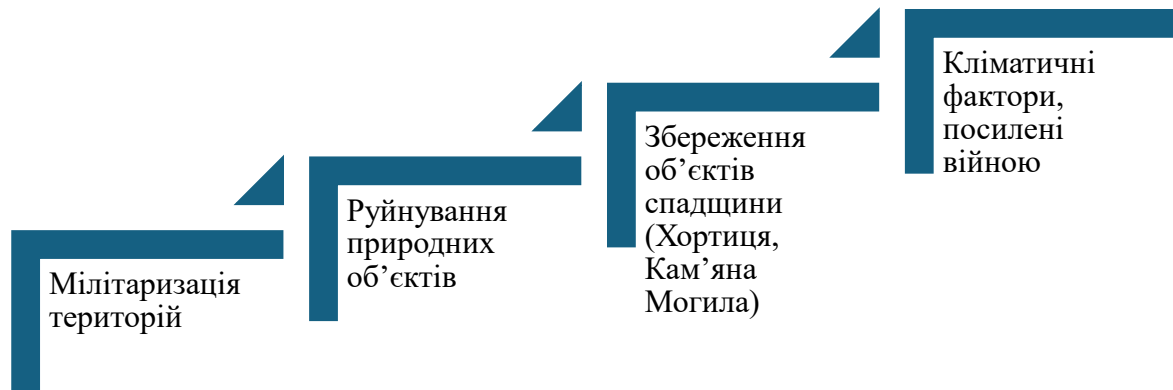

Рис. 3.2. – Групи екологічних ризиків

Ведення активних бойових дій на території області супроводжується масштабним забрудненням земель, водойм, атмосферного повітря, що створює безпосередні загрози для населення та туристичних ресурсів. Основні проблеми:

- Мінування прибережних зон, лісових масивів, природних парків. Значна частина прибережних територій Азовського моря, лісових угідь, заповідних об'єктів залишається забрудненою вибухонебезпечними предметами, що унеможливорює безпечне функціонування рекреаційних зон і туристичних маршрутів.

- Ризики залишків боєприпасів. Неочищені території містять великі обсяги снарядів, мін, уламків військової техніки, які тривалий час зберігають високий рівень небезпеки.

- Забруднення ґрунтів вибуховими речовинами та паливно-мастильними продуктами. Руйнування військової техніки, складів, складування відходів

воєнних дій призводять до хімічного забруднення ґрунтів, що отруює природні екосистеми і створює загрози для сільського господарства, водних ресурсів та рекреаційного використання територій.

Природні комплекси Запорізької області значною мірою зазнали руйнувань і деградації. Активні бойові дії в акваторії та прибережній зоні призвели до порушення природних біотопів, загибелі морської флори і фауни, руйнування прибережних піщаних пляжів і дюн, які традиційно були основою розвитку рекреаційного туризму. Внаслідок бойових дій знищуються лісові насадження, які виконують не лише екологічні, а й рекреаційні функції. Руйнування дамб, мостів, водогосподарської інфраструктури призводить до коливань рівня води, забруднення русел, що негативно позначається на рибному господарстві, стані прибережних зон і водному туризмі.

Особливу небезпеку становлять воєнні ризики для об'єктів історико-культурної спадщини, такі як обстріли, вибухові хвилі, пожежі пошкоджують музейні комплекси, заповідники, історичні споруди, унікальні експозиції. Після деокупації значної частини територій постане нагальна потреба у фаховому обстеженні та відновленні культурних об'єктів, що є важливою складовою туристичного продукту регіону.

Військові дії опосередковано загострили природні кліматичні процеси. Порушення ґрунтового покриву технікою, вибухами, знищенням лісосмуг призводить до ерозії та пилових бур, які скорочують площі зелених зон, негативно впливають на привабливість природних маршрутів. Руйнування природних середовищ існування призводить до втрати біологічного різноманіття в регіоні.

Таким чином, екологічні ризики стали одним із ключових обмежуючих факторів сталого розвитку туризму в Запорізькій області. Їх комплексний характер вимагає проведення повноцінного екологічного моніторингу, розробки програм екологічної безпеки туристичних територій, створення спеціалізованих програм розмінування туристичних маршрутів, активного залучення міжнародної допомоги для ліквідації наслідків екологічної шкоди, адаптації

туристичних маршрутів до безпечних і екологічно стабільних зон, інноваційної цифрової реконструкції недоступних або зруйнованих об'єктів з метою їх збереження в туристичній системі.

3.2. Концептуальні напрями активізації туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області

У післявоєнний період туристична сфера Запорізької області має стати важливою складовою загальної стратегії економічної, соціальної та культурної реконструкції регіону. З огляду на масштаби руйнувань, екологічні загрози та гуманітарні наслідки війни, розвиток туризму повинен базуватися на принципах сталості, які забезпечують комплексний підхід до відновлення галузі.

Інтегрована модель сталого туризму для Запорізької області (табл. 3.3.) передбачає гармонійне поєднання чотирьох основних напрямів стійкості — економічної, соціальної, екологічної та безпекової, що відповідає актуальним європейським та міжнародним практикам відновлення територій, постраждалих від збройних конфліктів.

Таблиця 3.3.

Інтегрована модель сталого розвитку туризму Запорізької області

Напрямок стійкості	Стратегічні цілі	Основні заходи реалізації
Економічна стійкість	- Відновлення та підтримка малого і середнього туристичного бізнесу - Стимулювання інвестиційної активності в туризмі	- Державна та міжнародна підтримка кредитування та грантів для МСП - Спрощення процедур реєстрації малого бізнесу - Розробка інвестиційних пакетів для іноземних партнерів - Підтримка розвитку туристичних стартапів, IT-проектів (туристичні платформи, мобільні додатки)
Соціальна стійкість	- Активна участь місцевих громад у розвитку туризму - Збереження культурної ідентичності та спадщини	- Залучення громад до формування турпродуктів (майстер-класи, ремесла, гастрономічний туризм) - Розробка програм підготовки нових кадрів у сфері сталого туризму

		- Проведення культурно-освітніх заходів, фестивалів - Відновлення та промоція культурних пам'яток (Хортиця, Кам'яна Могила, Музей Січі)
Екологічна стійкість	- Відновлення та захист природних територій - Запровадження екологічно відповідального туризму	- Проведення розмінування туристичних локацій - Реабілітація деградованих екосистем Азовського узбережжя та заповідників - Запровадження еко-маршрутів, екотуризму - Моніторинг стану біорізноманіття - Створення програм «зеленої реконструкції» рекреаційних зон
Безпекова стійкість	- Гарантування безпеки туристів та персоналу - Формування довіри до регіону як до безпечної дестинації	- Ідентифікація та промоція безпечних туристичних зон - Сертифікація маршрутів за критеріями безпеки - Розробка системи кризового менеджменту у туризмі - Організація навчання персоналу основам безпеки і психологічної допомоги туристам - Створення інформаційних центрів для іноземних туристів

Запропонована інтегрована модель сталого туризму для Запорізької області забезпечує системний підхід до розвитку галузі у післявоєнний період, враховуючи реалії регіону та міжнародний досвід кризового відновлення туристичних територій. Комплексна реалізація стратегічних цілей за кожним напрямом дозволить не лише відновити втрачений потенціал, а й створити конкурентоспроможну, безпечну та стійку туристичну екосистему, що сприятиме економічній стабілізації, соціальній інтеграції, збереженню культурної спадщини та гармонійному розвитку природного середовища регіону.

Для успішного впровадження запропонованої моделі сталого розвитку туризму необхідно сформувати комплекс дієвих інструментів (табл. 3.4.), які дозволять об'єднати ресурси державних інституцій, бізнесу, міжнародних партнерів, місцевих громад та академічної спільноти. Нижче наведено основні напрями реалізації з конкретними механізмами.

Таблиця 3.4.

Інструменти реалізації інтегрованої моделі сталого туризму в регіоні

Напрямок	Суть інструменту	Основні пропозиції
Створення кластерів сталого туризму	Об'єднання територіально та функціонально пов'язаних суб'єктів туристичної сфери в єдині мережі задля синергії у використанні ресурсів	- Формування кластерів навколо туристичних ядер: Запоріжжя — Хортиця — Кам'яна Могила; Азовське узбережжя; історико-культурні туристичні дестинації - Інтеграція бізнесу, культури, ремесел, аграрних виробників - Створення туристичних координаційних рад (публічно-приватні партнерства) - Пільгові програми фінансування кластерних ініціатив
Кооперація з міжнародними організаціями (ЮНЕСКО, UNWTO, ЄБРР, ПРООН тощо)	Залучення міжнародного досвіду, експертизи, грантового та інвестиційного фінансування	- Підготовка міжнародних проєктів сталого відновлення - Отримання статусу об'єктів ЮНЕСКО для визначних локацій - Партнерство з UNWTO у проєктах відновлення туризму - Співпраця з ЄБРР, ПРООН, USAID, ЄС для фінансування інфраструктури - Організація міжнародних конференцій, виставок, круглих столів
Активізація громадського самоврядування у проєктах сталого туризму	Залучення місцевих громад до спільної відповідальності за розвиток туризму	- Розробка муніципальних туристичних програм - Створення громадських туристичних рад при громадах - Заохочення кооперативів гідів, ремісників, фермерів - Публічне обговорення планів розвитку туризму - Грантові конкурси для місцевих ініціатив
Цифровізація туристичного досвіду	Використання сучасних технологій для підвищення привабливості та доступності туристичних об'єктів	- Розробка 3D-турів (у т. ч. небезпечних або недоступних об'єктів) - Використання AR/VR-технологій для відтворення історичних сцен - Створення інтерактивної туристичної платформи області - Запуск мобільних гідів із геолокацією, аудіосупроводом, гейміфікацією - Використання Big Data та AI для персоналізації та моніторингу турпотоків
Розвиток освітніх програм підготовки	Створення системної підготовки кваліфікованих	- Відкриття спеціалізованих програм у ЗВО області (туризм, спадщина, екологія) - Програми підвищення кваліфікації персоналу - Освітні заходи за участі міжнародних

кадрів у сфері сталого туризму	кадрів для сталого туризму	експертів - Сертифікаційні школи гідів-сторітелерів - Стимулювання молодіжних стартапів у сфері сталого туризму
--------------------------------	----------------------------	---

Реалізація інтегрованої моделі сталого туризму в Запорізькій області вимагає поєднання управлінських, технологічних, соціальних та міжнародних інструментів. Особливо важливим є створення стійких партнерств між державою, громадою, бізнесом та міжнародними організаціями задля комплексного післявоєнного відновлення туристичної галузі як одного з драйверів гуманітарної реабілітації, економічної стабілізації та культурного відродження регіону.

3.3. Розробка проєкту туристичного продукту з урахуванням принципів сталого туризму (Проєкт туристичного продукту "Запоріжжя: Перезавантаження")

Проєкт «Запоріжжя: Перезавантаження» створений з метою відновлення туристичної привабливості Запоріжжя після війни шляхом поєднання історичної спадщини, сучасних технологій та принципів сталого туризму. Основна ідея полягає у формуванні нового іміджу міста як динамічного, інноваційного та відкритого для відвідувачів центру культурної пам'яті, відновлення та сталого розвитку.

Проєкт передбачає створення багатокомпонентного туристичного продукту, який поєднує:

- історичну та культурну автентичність (острів Хортиця, Запорізька Січ, індустріальна спадщина Дніпровської ГЕС, новітні меморіали);
- використання новітніх інформаційних технологій (AR/VR екскурсії, інтерактивні додатки, мобільні додатки з маршрутизацією, онлайн-бронювання та гейміфіковані квести);

- екологічно дружній транспорт (електроавтобуси, велосипеди, самокати, скутери, пішохідні маршрути, еко-транспорт);
- популяризацію відбудови міста як елементу сучасної історії України.

Проект має стати не лише туристичною пропозицією, а й інструментом міжнародної підтримки, соціальної інтеграції, відновлення економіки та позитивного іміджу України у післявоєнний період.

Ключовий слоган проекту: «Запоріжжя. Перезавантаження. Історія майбутнього»

Мета проекту: Створення сучасного туристичного продукту для популяризації Запоріжжя як міста відродження, культурної спадщини, індустріальної величі та природи, із застосуванням сучасних технологій та принципів сталого туризму.

Форматом проекту є авторський комбінований тур на 3 дні з елементами:

- культурно-історичного туризму,
- індустріального туризму,
- екологічного туризму,
- військово-патріотичного туризму,
- цифрових технологій (AR/VR екскурсії, мобільний застосунок, онлайн-гіди, інтерактивні карти).

Основними об'єктами та локаціями проекту є:

- Хортиця (музей, реконструкція фортеці, інтерактивні історичні шоу);
- Дніпровська ГЕС (екскурсія індустріальними об'єктами);
- Музей історії зброї;
- Відновлені об'єкти, які постраждали під час війни;
- Нові меморіальні комплекси та простори пам'яті;
- Природний парк Хортиця — екостежки;
- Новий музей «Відбудова Запоріжжя» з VR-реконструкціями довоєнного і повоєнного міста.

Для ефективної реалізації проекту необхідно активне використання сучасних технологій:

- AR/VR тури на основних локаціях (доповнена реальність реконструює зруйновані об'єкти);

- Мобільний додаток з навігацією, бронюванням, квестами та інтерактивними завданнями;

- Онлайн-екскурсовод (штучний інтелект як персональний гід);

- Купівля квитків онлайн;

- Інтерактивні панелі на об'єктах для самостійного ознайомлення.

Ключові партнери та джерела фінансування

- Міська рада Запоріжжя;

- Державне агентство розвитку туризму України;

- Міністерство культури та інформаційної політики України;

- Міжнародні гранти (EU4Culture, USAID, GIZ, UNESCO);

- Приватні інвестори та IT-компанії.

Застосування принципів сталого туризму в проекті:

- Максимальне використання відновлюваних джерел енергії на об'єктах (сонячні панелі);

- Еко-дружній транспорт (електробуси, велосипеди, скутери);

- Освітні програми для туристів щодо збереження культурної спадщини та екології;

- Залучення місцевої громади до обслуговування та розвитку туризму;

- Чіткий контроль за навантаженням на природні об'єкти.

Реалізація туристичного проєкту «Запоріжжя: Перезавантаження» потребує значних інвестиційних вкладень, зокрема в інфраструктурну модернізацію, розробку IT-рішень, маркетингову кампанію та організацію туристичних послуг. Для обґрунтування доцільності таких вкладень, залучення інвесторів, партнерів та грантодавців, важливим є проведення розрахунків економічної та фінансової ефективності проєкту (табл.3.5.).

Розрахунок передбачає визначення загальної вартості проєкту, операційних витрат, прогнозованих доходів, а також основних фінансових показників — рентабельності, чистого прибутку, строку окупності, внутрішньої

норми прибутку (IRR) тощо. Аналіз зазначених показників дозволить оцінити фінансову стійкість проєкту, його інвестиційну привабливість, а також забезпечить основу для прийняття стратегічних управлінських рішень на різних етапах реалізації.

Таблиця 3.5.

Фінансова ефективність проєкту (пілотна фаза на 1 рік)

Стаття витрат	Сума, грн
Розробка мобільного додатку (iOS/Android)	2 000 000
Створення AR/VR контенту	1 500 000
Закупівля обладнання для AR/VR станцій	1 200 000
Розробка інтерактивних стендів	500 000
Організація турів (екскурсійні автобуси, електробуси, обладнання)	3 000 000
Рекламна кампанія (Україна, Європа)	800 000
Зарплата персоналу (гіді, технічний персонал, IT, охорона)	2 400 000
Адміністративні витрати	500 000
Непередбачувані витрати (10%)	1 000 000
Разом	12 900 000 грн

Загальна сума витрат на реалізацію пілотної фази проєкту «Запоріжжя: Перезавантаження» протягом першого року становить 12 900 000 грн. Основними статтями витрат є розробка мобільного додатку, створення AR/VR контенту, закупівля обладнання для AR/VR станцій, організація екскурсійних турів та витрати на персонал. Значна частка бюджету передбачена на інноваційні IT-рішення, що забезпечать інтерактивність і сучасність туристичного продукту.

Передбачення 10% на непередбачувані витрати дозволяє забезпечити гнучкість фінансового планування на випадок змін ринкових умов або неочікуваних витратних статей. Такий розрахунок бюджету дає змогу ефективно планувати фінансування проєкту, оцінити потребу в інвестиціях, а також

слугуватиме основою для подальшого фінансового аналізу ефективності його реалізації.

Таблиця 3.6.

Собівартість туру на 1 туриста

Стаття	Витрати, грн
Транспортне обслуговування	500
Робота гідів та персоналу	400
Амортизація обладнання	300
Ліцензії та обслуговування додатку	200
Страхування, безпека	100
Інші витрати	100
Разом	1600 грн

Роздрібна ціна туру (3 дні)

- Продажна ціна туру: **3500 грн / туриста**
- Прибуток з одного туриста: $3500 - 1600 = 1900$ **грн**

Планована економічна ефективність

Прогнозована кількість туристів на рік (пілотно): 5000 туристів
(консервативний прогноз)

Загальна виручка: $5000 \times 3500 = 17\,500\,000$ **грн**

Сума прибутку: $5000 \times 1900 = 9\,500\,000$ **грн**

Рентабельність проєкту:

Рентабельність = (прибуток / загальні витрати) $\times$ 100

Рентабельність = $(9\,500\,000 / 12\,900\,000) \times 100 \approx 73,6\%$

Окупність проєкту — приблизно 1,4 року при стабільному потоці туристів.

Сформуємо деталізований поетапний план впровадження туристичного проєкту «Запоріжжя: Перезавантаження» протягом першого року реалізації (табл. 3.7.). Кожен етап містить конкретний перелік завдань та визначений часовий проміжок виконання.

Таблиця 3.7.

План впровадження (перший рік)

Етап	Термін	Основні дії
Підготовчий	1-2 міс.	Узгодження з органами влади, отримання дозволів, створення робочої групи
Розробка ІТ-рішень	3-6 міс.	Створення додатку, AR/VR контенту
Інфраструктурна підготовка	3-9 міс.	Установка стендів, облаштування маршрутів, закупівля транспорту
Рекламна кампанія	6-9 міс.	Запуск просування в Україні та за кордоном
Тестовий запуск	10 міс.	Пробні тури, доопрацювання
Повний запуск	12 міс.	Офіційне відкриття

Чіткий розподіл етапів дозволяє ефективно координувати всі напрямки роботи, мінімізувати ризики затримок та забезпечити контрольоване освоєння фінансових ресурсів. Завдяки такій поетапній моделі впровадження забезпечується поступове нарощування функціоналу проєкту, що дозволяє оперативно реагувати на зовнішні виклики та адаптувати продукт до очікувань туристів. Перший рік реалізації є ключовим для закладання фундаменту стабільної та успішної роботи туристичного продукту «Запоріжжя: Перезавантаження».

Основними діями реалізації проєкту є розуміння основних етапів втілення ініціативи «Запоріжжя: Перезавантаження» та передбачає послідовний алгоритм дій із чіткими строками, відповідальними сторонами, ресурсним забезпеченням та основними завданнями на кожному етапі.

Проєкт передбачає комплексний підхід до відновлення та розвитку туристичної привабливості міста. Спочатку заплановано здійснити ґрунтовну аналітичну та підготовчу роботу для визначення туристичних потоків, партнерів і джерел фінансування.

Далі слідує етап розробки концепції та створення ІТ-рішень (мобільний додаток, AR/VR контент, системи бронювання), що дозволять інтегрувати сучасні технології у туристичний продукт. Паралельно проводитимуться інфраструктурні роботи — відновлення туристичних об'єктів, створення нових меморіалів, закупівля електротранспорту.

Таблиця 3.8.

Мапа реалізації проєкту «Запоріжжя: Перезавантаження»

Етап	Завдання	Термін	Відповідальні	Ресурси
1. Підготовчий етап	- Проведення досліджень попиту - Пошук партнерів та інвесторів - Залучення експертів	1-3 місяці	Керівник проєкту, міська рада, департамент туризму	Консультації, аналітика, маркетинг
2. Розробка концепції та проєктної документації	- Розробка технічного завдання - Створення візуальної концепції турів - Підготовка програм AR/VR	4-6 місяців	ІТ-компанії, історики, архітектори, туристичні оператори	Програмне забезпечення, експертні послуги
3. Інфраструктурна підготовка	- Ремонт, благоустрій об'єктів - Створення меморіальних комплексів - Закупівля електротранспорту	6-12 місяців	Будівельні компанії, міська влада, підрядники	Інвестиції в об'єкти, обладнання, техніка
4. Створення ІТ-продуктів	- Розробка мобільного додатку - Розробка AR/VR екскурсій - Інтеграція онлайн-бронювання	4-8 місяців (паралельно з інфраструктурою)	ІТ-команди, UX/UI дизайнери, історики	Програмування, тестування, ліцензії
5. Навчання персоналу	- Підготовка гідів - Тренінги з використання технологій - Курси з клієнтоорієнтованого сервісу	2-3 місяці	Освітні центри, HR-компанії	Навчальні програми, сертифікація
6. Маркетингова кампанія	- Розробка бренду проєкту - Запуск рекламної кампанії в Україні та за кордоном - Співпраця з туристичними операторами	3-6 місяців (до запуску)	PR-компанії, департамент туризму	Реклама, просування, медіа

7. Запуск пілотного туру	- Тестові екскурсії - Збір фідбеку - Коригування маршруту	1 місяць	Команда проєкту	Пілотна група, опитування
8. Офіційний запуск	- Старт роботи повного маршруту - Моніторинг відгуків - Постійне вдосконалення	Постійно	Управлінська команда	Операційні витрати, аналітика

Важливим етапом є навчання персоналу, що забезпечить високий рівень обслуговування і якісну презентацію міста для гостей.

Перед повномасштабним запуском планується проведення пілотних турів з метою збору зворотного зв'язку та коригування маршруту.

Фінальним етапом є офіційний запуск, постійний моніторинг якості, вдосконалення продукту та масштабування.

Завдяки продуманій послідовності дій забезпечується зниження ризиків реалізації, ефективне використання ресурсів, поступове нарощування обсягів послуг та залучення відвідувачів.

Ефективна промоція туристичного проєкту «Запоріжжя: Перезавантаження» є ключовим фактором для залучення відвідувачів, інвесторів та формування позитивного іміджу міста в післявоєнний період.

Основним каналом поширення інформації про новий туристичний продукт визначено соціальні мережі та інтернет-ресурси, що забезпечує максимальне охоплення цільової аудиторії як в Україні, так і за кордоном.

Для забезпечення ефективної інформаційної кампанії розроблено рекламний банер (рис.3.1.) та промоційний текст (рис.3.2.), які будуть використовуватись у рамках цифрової маркетингової стратегії для просування туру в онлайн-середовищі.

Рис. 3.1. – Приклад рекламного банеру проекту

☀️ **Запоріжжя: Перезавантаження — тур майбутнього вже сьогодні!** ☀️

- ◆ Відкрийте для себе нове Запоріжжя: історія, відбудова, сучасні технології!
- ◆ AR/VR екскурсії, унікальні локації, інтерактивні маршрути та новий погляд на культурну спадщину міста.
- ◆ Комфортний транспорт, професійні гідів, мобільний додаток з персоналізованими маршрутами.
- ✓ **Безпечний, екологічний, сучасний туризм**
- ✓ **Знижки для перших відвідувачів**
- ✓ **Доступно для іноземних туристів (UA/EN)**
- 📱 Завантажуйте додаток, бронюйте тури, слідкуйте за новинами!
- 🌐 Більше інформації на сайті: [посилання]
- 📅 Початок турів — [дата запуску]

Рис. 3.2. - Приклад промо-тексту проекту для соціальних мереж

Проект «Запоріжжя: Перезавантаження» має високий потенціал для відновлення туристичного сектору міста після війни, створення нових робочих місць, залучення інвестицій та формування позитивного іміджу міста на міжнародному рівні. Інтеграція сучасних цифрових технологій та принципів сталого туризму робить цей проект унікальним у національному та міжнародному контексті. Запланована структура реалізації дозволяє забезпечити поступовий розвиток, ефективний контроль за виконанням завдань та гнучкість у разі змін зовнішніх обставин. Підтримка проекту міською радою, державними структурами, інвесторами та міжнародними партнерами дозволить досягти заявлених цілей та перетворити Запоріжжя на один із провідних центрів післявоєнного туристичного відродження України.

Висновок до розділу 3

У ході проведеного аналізу були визначені ключові проблеми та виклики, які стоять перед туристичною галуззю Запорізької області на етапі інтеграції принципів сталого розвитку. Серед основних бар'єрів — мілітаризація територій, руйнування природних та культурних об'єктів, екологічні ризики, наслідки кліматичних змін, що посилюються в умовах війни. Зазначені виклики формують складне завдання для відновлення та подальшого розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону.

У межах дослідження простежено еволюцію сталого туризму у Запорізькій області: від довоєнного поступового розвитку — через кризовий період війни — до нових підходів у післякризовий період відновлення. Визначено потенціал розвитку нових видів туризму, серед яких: меморіальний, екотуризм, індустріальний, освітній та цифровий туризм з активним залученням сучасних інформаційних технологій.

З урахуванням викликів запропоновано концептуальні напрями активізації туристично-рекреаційного потенціалу області шляхом впровадження інтегрованої моделі сталого розвитку туризму, що передбачає комплексний

підхід до збереження культурної та природної спадщини, залучення інноваційних технологій, розвиток інфраструктури та ефективне управління туристичними потоками. Визначено інструменти реалізації даної моделі, які охоплюють інвестиційні, управлінські, маркетингові та кадрові механізми.

Практичним результатом дослідження стала розробка туристичного продукту «Запоріжжя: Перезавантаження», який базується на принципах сталого туризму та використанні цифрових технологій (AR/VR, мобільні додатки, інтерактивні маршрути). Для проєкту здійснено розрахунок економічної та фінансової ефективності:

- продажна ціна туру — 3500 грн за одного туриста;
- прибуток з одного туриста — 1900 грн;
- прогнозована кількість туристів на рік — 5000 осіб;
- загальна виручка — 17,5 млн грн;
- чистий прибуток — 9,5 млн грн;
- рівень рентабельності — 73,6%;
- прогнозований період окупності — 1,4 року.

Крім того, розроблено поетапний план реалізації проєкту, підготовлено рекламний банер та промоційний текст, які стануть основою цифрової маркетингової кампанії у соціальних мережах та інтернет-просторі для популяризації туристичного продукту серед потенційних відвідувачів.

Загалом, реалізація проєкту «Запоріжжя: Перезавантаження» демонструє реальні перспективи сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери Запорізької області, що сприятиме не лише економічному відновленню регіону, але й формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені у післявоєнний період.

ВИСНОВОК

У процесі дослідження досягнуто поставленої мети — всебічно проаналізовано туристично-рекреаційний потенціал Запорізької області, його сучасний стан і перспективи розвитку на засадах сталого розвитку.

В першому розділі досліджено теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу територій, встановлено, що туристично-рекреаційний потенціал — це багатокомпонентне поняття, що охоплює природні, культурно-історичні, соціально-економічні, інфраструктурні, управлінські ресурси. Теоретичний аналіз довів, що туризм має ключове значення у реалізації цілей сталого розвитку, зокрема через сприяння економічному зростанню, охороні спадщини, зменшенню нерівності та сталому використанню природних ресурсів. Розглянуто методичні підходи до оцінки туристичного потенціалу, зокрема інтегральні, індикаторні, експертні. Визначено переваги застосування стандартів ETIS і ESPON, які дозволяють проводити міжрегіональні порівняння та враховувати локальні особливості.

В другому розділі проаналізовано туристично-рекреаційний потенціал Запорізької області, доведено, що Запорізька область має значний природно-ресурсний, історико-культурний та економічний потенціал для розвитку туризму, попри виклики війни. У період до 2020 року спостерігалася позитивна динаміка в розвитку туристичної інфраструктури: зростання кількості закладів розміщення, розвитку гастрономічного та івент-туризму. Проведений SWOT-аналіз виявив такі сильні сторони регіону, як: унікальне розташування, історична спадщина, наявність рекреаційних зон. Основними слабкими сторонами є інфраструктурні пошкодження, нестабільна безпекова ситуація та зменшення кадрового потенціалу.

В третьому розділі визначено перспективи сталого використання туристично-рекреаційного потенціалу Запорізької області, визначено актуальні проблеми: мілітаризація територій, руйнування природних і культурних об'єктів, кліматичні загрози. Запропоновано їх подолання через інтеграцію сталого

розвитку. Сформовано концепцію активізації потенціалу області: упровадження нових видів туризму (меморіальний, цифровий, освітній, екотуризм), цифровізація, екологічна модернізація. Розроблено проєкт «Запоріжжя: Перезавантаження», який передбачає етапи реалізації сталого туристичного продукту, включно з AR/VR-контентом, модернізацією інфраструктури, підготовкою кадрів і маркетинговою підтримкою. Проєкт спрямований на економічну реабілітацію регіону й формування його позитивного міжнародного іміджу

Запропоновані заходи, що базуються на сучасних європейських методиках, відповідають реаліям післявоєнного відновлення та можуть слугувати основою для регіональних стратегій розвитку туризму в Україні.

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized, cursive letter 'a' followed by a long, sweeping horizontal stroke.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Becken, S., Hay, J. Tourism and Climate Change: Risks and Opportunities. Channel View Publications, 2007. 328 p.
2. Бейдик, О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2001. 327 с.
3. Бейдик, О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України. Київ: РВПС України, 2001. 395 с.
4. Демко В.С., Кальченко С.В., Стратегічні напрямки розвитку туристичної галузі в Запорізькій області, Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. Л.В. Синяєвої. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2019. № 1(39). с. 121-128. <http://surl.li/qlznb>
5. Демко В.С. Застосування інноваційних інтелектуальних систем прийняття рішень в туризмі. Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки». 2022. Том 26. № 1–2. с. 104-113 DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2022-1-2-104-113>
6. Демко В.С. Свиноус І.В. Макроекономічний аналіз туристичного потенціалу України в міжнародному співробітництві. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). Запоріжжя : Друкарня ТДАТУ, 2023. № 3 (49). С. 40-51. <http://surl.li/qmawt>
7. Демко В.С. Умови розвитку сільського зеленого туризму в південному регіоні. Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації : тези доповідей V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 26–27 квіт., 2018 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури України ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв ; Київ. ун-т культури ; Ф-т готельно-ресторанного і турист. бізнесу. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. – 325 с.
8. Демко В.С. Мітков В.Б. Дослідження туристичного потенціалу Запорізького регіону для ефективного функціонування територіальних громад.

Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку: збірник матеріалів

9. Всеукр. наук.-прак. інт.-конф., 28-29 жовтня 2020 р. Умань: ВПЦ «Візаві», 2020. С. 307.

10. Державна служба статистики України. Туризм в Україні: статистичний збірник за 2015–2021 рр. Київ: Держстат України, 2022. 86 с.

11. Державна служба статистики України. Туризм в Україні у 2022–2023 роках: статистичний збірник. Київ: Держстат України, 2024. 85 с.

12. Дутчак, О.Ю. Сталий розвиток туристичної сфери України в умовах сучасних викликів. Вісник економіки транспорту і промисловості, 2022, № 79.

13. European Commission. Transition Pathway for Tourism: EU Strategy 2030. Brussels: EU Publications, 2022. 102 p.

14. Global Sustainable Tourism Council (GSTC). Sustainable Tourism Standards. GSTC, 2023. 74 p.

15. Головне управління статистики у Запорізькій області. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність у Запорізькій області (2015–2021 рр.)». Запоріжжя: ГУС, 2022. 54 с.

16. Желібо, О. В. Роль бренду регіону в формуванні іміджу / О. В. Желібо. — 2020.

17. Закон України «Про туризм» : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР (в редакції станом на 15.06.2025). Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 12.06.2025).

18. Запорізька обласна державна адміністрація. Звіт про стан природно-заповідного фонду Запорізької області. Запоріжжя, 2023. 57 с.

19. Запорізька обласна державна адміністрація. Офіційний сайт департаменту культури і туризму. URL: <https://culture.zoda.gov.ua/>

20. Зінько, Ю.В. Рекреаційно-туристичні ресурси України: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 364 с.

21. Козак, І. І. Іміджевий компонент бренду регіону / І. І. Козак. — 2017.

22. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності : підручник. Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. 504 с.
23. Краєвська, Н.В. Туристично-рекреаційний потенціал Запорізької області: монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 212 с.
24. Кулішова, Н.Є. Сталий розвиток туристичної галузі в Україні: теоретичні основи та практика. Київ: КНЕУ, 2018. 232 с.
25. Любіцев, О.М. Рекреаційна географія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 380 с.
26. Мальська, М.П., Ведмідь, Н.І., Антонюк, Н.В. Міжнародний туризм. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 368 с.
27. Міністерство культури та інформаційної політики України. Стратегія розвитку туризму України до 2030 року. Київ: МКІП, 2020. 42 с.
28. Олійник, Я.Б. Організація рекреаційної діяльності: навч. посіб. Київ: Кондор, 2012. 376 с.
29. Pine, B.J., Gilmore, J.H. The Experience Economy: Work Is Theater & Every Business a Stage. Harvard Business Press, 2019.
30. Richards, G. Cultural Tourism: Global and Local Perspectives. London: Routledge, 2007. 352 p.
31. Swarbrooke, J. Sustainable Tourism Management. Wallingford: CABI Publishing, 1999. 381 p.
32. Ткаченко, І.П. Рекреаційні ресурси України та основи їх використання: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 215 с.
33. UN. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations, 2015.
34. UNWTO. Guidelines for Crisis Management in Tourism. Madrid: UNWTO, 2022. 124 p.
35. UNWTO. Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers. Madrid: World Tourism Organization, 2005.
36. UNWTO. Sustainable Development of Tourism: A Compilation of Good Practices. Madrid: UNWTO, 2020. 215 p.

37. UNWTO. Tourism and Sustainable Development Goals – Journey to 2030. UNWTO, 2020.
38. UNWTO. World Tourism Barometer. Madrid: UNWTO, 2023.
39. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987.
40. Чернецький, В.Л. Туристичне краєзнавство України: навч. посіб. Київ: Кондор, 2007. 344 с.
41. Чернова, Л.Г. Туристичне країнознавство України: навч. посіб. Київ: КНТ, 2011. 300 с.
42. European Commission. European Tourism Indicator System for sustainable destination management. Brussels : European Commission, 2016. 67 p.
43. ESPON. Tourism as a driver for sustainable regional development : ESPON Policy Brief. Luxembourg : ESPON EGTC, 2017. 20 p.
44. UNWTO. Sustainable Tourism for Development Guidebook. Madrid : World Tourism Organization, 2013. 252 p.
45. OECD. OECD Tourism Trends and Policies 2020. Paris : OECD Publishing, 2020. 324 p.
46. EUROSTAT. Tourism statistics - annual data on tourism industries. Luxembourg : Eurostat, 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics (дата звернення: 12.06.2025).
47. Pike S., Page S. J. Destination Marketing Organizations and destination marketing: A narrative analysis of the literature. Tourism Management. 2014. Vol. 41. P. 202–227. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.09.009>
48. UNWTO. Indicators for Sustainable Development of Tourism Destinations: A Guidebook. Madrid: World Tourism Organization, 2004. 514 p.
49. UNWTO. Sustainable Development of Tourism – A Compilation of Good Practices. Madrid: World Tourism Organization, 2013. 114 p.
50. ESPON 2011 Programme. ESPON 2011 Database. Luxembourg: ESPON Coordination Unit, 2011.

51. ESPON 2020 Programme. European Territorial Observatory Network. Luxembourg: ESPON EGTC, 2020.

52. ESPON 2030 Programme. Territorial Evidence, Knowledge Transfer and Policy Advice. Luxembourg: ESPON EGTC, 2023.

53. European Commission. European Tourism Indicator System for Sustainable Destinations (ETIS): A Tool Kit. Brussels: European Commission, 2013. 56 p.

54. Hall C.M. Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships. — London: Pearson Education, 2008. — 340 p.